

Nya bestämmelser för den sociala barn- och ungdomsvården

Uppföljning av 2013 års ändringar av SoL och LVU

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovsmannens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. Publikationen kan också tas fram i alternativt format på begäran. Frågor om alternativa format skickas till alternativaformat@socialstyrelsen.se

Artikelnummer 2015-12-6
Publicerad www.socialstyrelsen.se, december 2015

Förord

Socialstyrelsen har på regeringens uppdrag följt upp de bestämmelser i socialtjänstlagen (2001:453), SoL, och lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, som trädde i kraft den 1 januari 2013 och som var ämnade att stärka stödet och skyddet för barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa. Sammanlagt har vi följt upp 24 nya bestämmelser och ändringar i lagstiftningen och analyserat konsekvenserna för barn och unga, deras föräldrar och socialtjänstens verksamhet.

Uppföljningen har genomförts av en projektgrupp bestående av Susanna Dellans (projektledare), Solveig Freby, Carolin Holm, Susanna Kanmert, Anneli Kastrup, Åsa Malmros, Cecilia Molinder Berglund, Björn Tano och Gunilla Westerdahl. Elisabeth Wårnberg Gerdin har varit ansvarig enhetschef för projektet.

Olivia Wigzell
Generaldirektör

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	7
Uppdraget	9
Datainsamling	10
Samråd med andra aktörer	11
Rapportens disposition	11
Barnets bästa och barns delaktighet	12
Resultat i korthet	12
Barnets bästa	13
Barns delaktighet.....	15
Ökat barnfokus i socialtjänsten.....	19
Aktualisering, beslut och insatser.....	20
Resultat i korthet	20
Anmälan om att ett barn far illa.....	21
Anmälningsmöte	24
Återkoppling till anmälare	25
Omedelbar skyddsbedömning	26
Förhandsbedömning	27
Öppna insatser utan vårdnadshavares samtycke	29
Barn som har utsatts för brott eller bevittnat brott.....	30
Socialnämndens rätt att följa upp efter utredning och avslutad insats	32
Vård utanför det egna hemmet	34
Resultat i korthet	34
Information och samråd vid placering i annan kommun.....	35
Avtal med familjehem.....	38
Utbildning av familjehem.....	40
Vården av de placerade barnen.....	43
Socialnämndens uppdrag att följa vården	47
Barnets särskilt utsedda socialsekreterare	50
Överväganden om vårdens inriktning och utformning.....	54
Råd och stöd efter vårdnadsöverflyttning	56
Kvalitetssäkring av barn- och ungdomsvård	59
Kvalitetssäkring.....	59
Implementering och följsamhet av de nya bestämmelserna	61
Resultat i korthet	61
Diskussion och slutsatser	65

Barnets bästa och barns delaktighet.....	65
Referenser	73
Bilagor	75
Bilaga 1. Förteckning över lagändringar som följts upp	76
Bilaga 2. Enkätfrågor	78
Bilaga 3. Kvalitetsdeklaration för enkätundersökningen	91
Bilaga 4. Intervjufrågor för fokusgrupp med barn.....	92
Bilaga 5. IVO:s tillsyner med fokus på anmälan 2014 och 2015	95

Sammanfattning

De nya bestämmelserna har stärkt barnperspektivet

De bestämmelser och ändringar i SoL och LVU som trädde i kraft den 1 januari 2013, som den här uppföljningen omfattar, berör flera situationer inom den sociala barn- och ungdomsvården. På ett övergripande plan syftar bestämmelserna till att stärka stödet och skyddet för barn och ungdomar som far illa eller riskerar att fara illa. Barnrättsperspektivet stärks bland annat genom att barnets bästa ska vara avgörande vid beslut och andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser. På en mer detaljerad nivå handlar det exempelvis om nya eller ändrade bestämmelser rörande aktualisering av ärenden hos socialtjänsten, barns delaktighet, beslut om och uppföljning av insatser samt vård utanför det egna hemmet.

Uppföljningen omfattar sammanlagt 24 nya bestämmelser och ändringar i SoL och LVU och har gett en varierande bild av hur de nya och ändrade bestämmelserna följs. En övergripande slutsats är att bestämmelserna generellt sett är kända inom socialtjänsten och många kommuner upplever att de nya bestämmelserna har lett till ett ökat barnfokus i den sociala barn- och ungdomsvården.

Några bestämmelser har fått ett brett genomslag

För några av de nya bestämmelserna och ändringarna är medvetenheten mycket hög, även om uppföljningen visat att det ibland är svårt att efterleva de nya bestämmelserna i praktiken. Exempelvis gäller detta bestämmelserna om att:

- socialnämnden ska följa vården av barn och unga som placerats i familjehem eller HVB
- socialnämnden ska tillhandahålla utbildning till jour- och familjehem

Vissa bestämmelser bekräftar de rådande arbetsätten

I vissa fall uppger många kommuner att de arbetade såsom lagen nu föreskriver redan innan ändringarna trädde ikraft. Detta gäller inte minst de nya bestämmelser som sammanfaller med rekommendationer inom handläggnings- och dokumentationssystemet BBIC (barns behov i centrum). Detta gäller exempelvis bestämmelserna om att:

- socialnämnden minst en gång var sjätte månad ska överväga om vården fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas
- socialnämnden ansvarar för att ett barn som utsatts för brott får stöd och hjälp

I andra fall är följsamheten lägre

Uppföljningen har i vissa fall visat att socialnämnderna har haft svårigheter att följa de nya bestämmelserna och ändringarna. Detta gäller exempelvis att:

- socialnämnden inom fjorton dagar efter anmälan ska fatta beslut om att inleda eller inte inleda utredning

- socialnämnden ska ingå avtal med familjehem
- barn som placeras i familjehem eller HVB ska ha en särskilt utsedd socialsekreterare som bör ha en självständig ställning i förhållande till familjehemmet eller HVB
- socialnämnden ska verka för att placerade barn och unga får den hälso- och sjukvård som de behöver
- socialnämnden ska lämna stöd och hjälp till vårdnadshavare och föräldrar vars barn är placerade

Socialnämnderna använder de möjligheter som de nya bestämmelserna ger

Ungefär hälften av de nya bestämmelser och ändringar som har följts upp innebär inte något ska-krav för socialnämnderna, utan ger socialtjänsten möjlighet till ändrade arbetssätt, som till exempel möjligheterna till möte med anmälningsskyldiga anmälare, möjlighet att besluta om öppna insatser utan vårdnadshavares samtycke samt möjlighet att följa upp ett barns situation efter utredning utan beslut om insats. Sammanfattningsvis kan sägas att dessa nya möjligheter har tagits emot väl och används.

Socialtjänstens arbetssituation utmanar

Uppföljningens resultat indikerar en ökande ärendemängd, hög personalomsättning och svårigheter att tillsätta vakanser i den sociala barn- och ungdomsvården. Detta påverkar kvaliteten i arbetet och därmed förutsättningarna för ett starkt stöd och skydd för barn som far illa. Ett konkret exempel på detta gäller bestämmelsen om att barn som placeras i familjehem eller HVB ska ha en särskilt utsedd socialsekreterare som endast bör handha kontakterna med barnet. Alla placerade barn har inte en särskilt utsedd socialsekreterare, vilket för de ensamkommande barnen snarare verkar vara regel än undantag. Därtill tvingas socialsekreterare ofta prioritera akuta arbetsuppgifter framför möten med placerade barn, vilket leder till att vården av placerade barn inte alltid följs i den omfattning och med den kontinuitet som lagen föreskriver.

I skrivande stund står socialtjänsten inför ytterligare stora utmaningar med anledning av den akuta flyktingsituationen. Uppföljningen har dock inte berört dessa förändrade förutsättningar, eftersom de blivit aktuella först när datainsamlingen var avslutad.

Uppdraget

Hösten 2013 fick Socialstyrelsen i uppdrag av regeringen att på nationell nivå följa upp de bestämmelser och ändringar i socialtjänstlagen (2001:453), SoL, och lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, som trädde i kraft den 1 januari 2013. Bakgrunden till ändringarna beskrivs i propositionen 2012/13:10 Stärkt stöd och skydd för barn och unga.

Nya bestämmelser i SoL och LVU

Den 1 januari 2013 infördes ändringar i SoL och LVU i syfte att stärka stödet och skyddet för barn och ungdomar som far illa eller riskerar att fara illa. Ändringarna berörde tjugo paragrafer i SoL och tre paragrafer i LVU.

Bestämmelserna och ändringarna berör flera områden inom den sociala barn- och ungdomsvården och flera situationer som barn går igenom i kontakten med socialtjänsten. På ett övergripande plan syftar bestämmelserna till att stärka stödet och skyddet till barn och ungdomar som far illa eller riskerar att fara illa. Barnrättsperspektivet stärks bland annat genom att barnets bästa ska vara avgörande vid beslut och andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser. På en mer detaljerad nivå handlar det exempelvis om nya eller ändrade bestämmelser rörande aktualisering av ärenden hos socialtjänsten, barns delaktighet, beslut om och uppföljning av insatser samt vård utanför det egna hemmet.

Socialstyrelsens projektgrupp har tagit fram en lista över samtliga ändringar i syfte att ringa in uppdragets omfattning och bestämma metod för uppföljning (se bilaga 1). Detta har gjorts i samråd med Barnombudsmannen (BO), Inspektionen för vård och omsorg (IVO), Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) samt med utredningen om tvångsvård för barn och unga (S 2012:07). I det arbetet identifierades tjugo respektive tre nytillkomna bestämmelser och ändringar i befintliga paragrafer i SoL och LVU. I regeringsuppdraget står det även att Socialstyrelsen särskilt ska undersöka i vilken utsträckning barn och unga erbjuds möjlighet respektive nekas att ta med sig någon till socialtjänsten. Detta har också lyfts in i uppföljningen.

Socialstyrelsen har följt upp vilket genomslag de nya bestämmelserna har fått i socialtjänstens verksamhet runt om i landet, hur pass kända de är och hur de följs i praktiken. Därtill har myndigheten analyserat konsekvenserna för barn, deras föräldrar och socialtjänstens verksamhet.

Datainsamling

Enkätundersökning

För att kunna dra övergripande slutsatser om genomslag och tillämpning av lagändringarna på en nationell nivå, inbjöds landets samtliga kommuner och stadsdelarna i Stockholm, Göteborg och Malmö att besvara en webbaserad enkät (se bilaga 2). Totalt hade enkäten därmed 316 mottagare. Den besvarades av 229 kommuner och stadsdelar, vilket ger en svarsfrekvens på 72 procent. En kvalitetsdeklaration för enkätundersökningen redovisas i bilaga 3. Undersökningen genomfördes i augusti–september 2015.

Fördjupningsstudie

Under våren 2015 genomförde Socialstyrelsen fördjupningsstudier i fyra kommuner som representerade såväl storstad och landsbygd, som tätort och glesbygd.

Projektgruppen besökte kommunerna och genomförde individuella intervjuer och fokusgrupper med socialsekreterare och chefer inom den sociala barn- och ungdomsvården, intervjuer med placerade barn, personal på hem för vård eller boende (HVB) för ensamkommande, familjehemsföräldrar, gode män och särskilt förordnade vårdnadshavare.

Därtill granskades socialtjänstens dokumentation i enskilda ärenden inom barn- och ungdomsvården, till exempel akter för barn som varit föremål för utredning eller heldygninsatser (innehållande dokumentation om anmälan, förhandsbedömning, utredning, journalanteckningar, överväganden och beslut om att inleda och avsluta insatser). Projektgruppen har även tagit del av dokumentation om anmälningar som inte lett till att någon utredning inletts och som inte förts till någon personakt och som bevaras i kommunens så kallade kronologiska pärmar

Andra källor

Fokusgrupp med barn

Maskrosbarn är en barnrättsorganisation som stödjer unga vars föräldrar lider av psykisk ohälsa eller har ett missbruk. De vänder sig till ungdomar från hela Sverige och erbjuder både läger- och stödverksamhet.

Maskrosbarn har hjälpt Socialstyrelsen att kalla samman en fokusgrupp bestående av fyra ungdomar som har haft omfattande kontakter med socialtjänsten under sin uppväxt. Fokusgruppen ägde rum i mars 2015. (Se bilaga 4.)

Intervjuer med regionala utvecklingsledare

BoU-satsningen är ett regionalt utvecklingsarbete inom den sociala barn- och ungdomsvården som kommit till stånd genom en överenskommelse mellan regeringen och SKL. Överenskommelsen har gett länen möjlighet att anställa regionala utvecklingsledare och i skrivande stund har varje län minst en utvecklingsledare med särskilt ansvar för den sociala barn- och ungdomsvården.

Socialstyrelsen har för denna uppföljning intervjuat utvecklingsledarna i Dalarnas, Gävleborgs, Jönköpings, Norrbottens och Sörmlands län. Intervju-

erna skedde per telefon i februari–mars 2015 och hade särskilt fokus på socialtjänstens utbildningar för familjehem samt placerade barns skolgång och hälso- och sjukvård.

Nationella mätningar

Socialstyrelsens öppna jämförelser, samt statistik som myndigheten samlar in¹ har använts i uppföljningen när det har varit relevant. Till exempel gäller det frågor om förekomst av rutiner och statistik om vårdnadsöverflyttningar.

Tillsynsrapporter

IVO utövar tillsyn över socialtjänstens verksamheter och rapporterar årligen om vad som kommit fram under tillsynen för varje region. Socialstyrelsen har tagit del av IVO:s tillsynsrapporter för 2013, 2014 och 2015. (Se bilaga 5.)

Samråd med andra aktörer

Regeringen skriver i uppdraget att Socialstyrelsen ska samråda med BO, IVO, SKL samt andra berörda myndigheter och organisationer inom skolans, hälso- och sjukvårdens och rättsväsendets område. En referensgrupp bildades därför med representanter från BO, IVO och SKL. I övrigt har synpunkter inhämtats från Skolverket samt hälso- och sjukvårdspersonal. Samråd har inte skett med myndigheter inom rättsväsendets område.

Rapportens disposition

Uppdraget omfattar 24 nya bestämmelser och ändringar i SoL och LVU och berör flera av socialtjänstens ansvarsområden inom den sociala barn- och ungdomsvården. För att göra resultatredovisningen överskådlig, har lagändringarna grupperats i fem teman som redovisas i fem separata kapitel:

- Barnets bästa och barns delaktighet
- Aktualisering, beslut och insatser
- Vård utanför det egna hemmet
- Kvalitetssäkring av barn- och ungdomsvård
- Implementering och följsamhet av de nya bestämmelserna

Varje kapitel presenterar först vilka lagändringar som ingår i kapitlet och sammanfattar översiktligt resultaten inom kapitlets tema. Sedan följer textrutor som återger respektive paragraf i nu gällande lydelse. Textrutorna innehåller även kortfattade bakgrundsbeskrivningar som återger vad som ändrades den 1 januari 2013 och syftet med respektive ändring. Därefter redovisas uppföljningens resultat för den aktuella ändringen, utifrån de källor som använts. Sist i rapporten finns ett särskilt kapitel där uppföljningens samtliga resultat diskuteras och slutsatser presenteras.

¹ Socialstyrelsen har i uppdrag att årligen samla in och redovisa statistik om insatser inom socialtjänsten, som en del av Sveriges Offentliga Statistik.

Barnets bästa och barns delaktighet

Detta kapitel omfattar ändringar i två paragrafer i SoL och en i LVU som rör:

- barnets bästa vid beslut och åtgärd om vård- eller behandlingsinsats
- barns delaktighet i beslut som rör dem

Kapitlet avslutas med en redovisning av hur kommunerna upplever att situationen för barn och unga som far illa har påverkats av de nya bestämmelserna.

Resultat i korthet

- De ändrade bestämmelserna verkar inte ha inneburit några förändringar i socialtjänstens arbetssätt vad gäller bedömningen av barnets bästa och barns delaktighet.
- Det enskilda barnet och den specifika situationen avgör vad som är det bästa för barnet.
- Relationen till utredaren och formerna för medverkan styr graden av barnets delaktighet.
- Barn är sällan delaktiga i förhandsbedömning och utredning.
- Barn och unga blir inte alltid informerade om möjligheten att ta med sig någon till socialtjänsten.
- De flesta kommunerna upplever att de nya bestämmelserna har lett till ett ökat barnfokus i socialtjänsten.

Barnets bästa

Ändrad lydelse:

Vid åtgärder som rör barn ska barnets bästa särskilt beaktas. Vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn ska vad som är bäst för barnet vara avgörande. Med barn avses varje människa under 18 år. (1 kap. 2 § SoL)

Bestämmelsen anger att barnets bästa ska vara avgörande vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn. Lagändringen innebär att barnrättsperspektivet stärks. Bestämmelserna om barnets bästa har tidigare haft olika lydelse i SoL och LVU. I LVU finns sedan 2003 en bestämmelse om att barnets bästa ska vara avgörande vid beslut enligt lagen och samma lydelse har nu införts i SoL, vilket innebär att bestämmelserna om barnets bästa samordnats. I en konflikt mellan barnets behov och andra intressen ska hänsynen till barnets bästa alltid ges företräde. (Se prop. 2012/13:10 s. 35-36.)

Vad som är barnets bästa är inte närmare definierat. Bedömningen av barnets bästa är en process med flera steg. Man ska beakta vetenskap och beprövad erfarenhet samt inhämta underlag från närstående och yrkespersoner som har kunskap om barnet. Dessutom ska man beakta det som barnet själv ger uttryck för i enlighet med barnkonventionens artikel 12. Utgångspunkten i barnets bästa är respekten för barnets fulla människovärde och integritet. (Se prop. 2012/13:10 s. 36.)

Av förarbetena framgår att det är angeläget att kommunerna, förutom barnets berättelse och önskemål också dokumenterar de analyser som ligger till grund för bedömningen av barnets bästa, och att uppgifterna och analysen finns med som en del i beslutsunderlaget. (Se prop. 2012/13:10 s. 37.)

Källor

Temat barnets bästa har undersökts genom intervjuer. Intervjuerna med socialsekreterare och chefer för den sociala barnvården inleddes med frågan ”Vad är barnets bästa?”. Här följer en sammanfattning av intervjuerna med resonemang om bedömningar av barnets bästa.

Bestämmelserna verkar inte ha lett till ett förändrat arbetssätt

De intervjuade socialsekreterarna upplevde att de brukade låta barnets bästa vara avgörande vid beslut eller åtgärd om vård- eller behandlingsinsats även innan lagstiftningen ändrades och att de därför inte har behövt förändra sitt arbetssätt.

Det enskilda barnet och den specifika situationen avgör vad som är det bästa för barnet

Att barnets bästa ska styra valet av insatser var självklart för samtliga intervjuade och de framhöll två grundläggande faktorer för ett barns bästa: ett absolut skydd när ett barn far illa samt att barnets basala behov kan tillgodoses. Därutöver, menade de intervjuade, är barnets bästa inget som kan fastställas objektivt och i det enskilda fallet kan det vara svårt att avgöra vilka åtgärder som är de mest lämpliga för barnets bästa.

Ett beslut om insatser styrs av olika faktorer som måste vägas samman och värderas med hänsyn till det enskilda barnet, den specifika situationen. Avgörandet är i hög grad beroende av vem som gör bedömningen. Det finns alltid en viss grad av subjektivitet med i bilden, menade flera av de intervjuade, även om den formaliserade utredningsprocessen enligt handläggnings- och dokumentationssystemet BBIC (Barns behov i centrum) är avsedd att kompensera för detta.

Och det är ju absolut det svåraste, vad som är barnets bästa. Det är ju så individuellt och beroende på situation och barnets mognad och ålder [...] Vad är det för situation? Vad är det för händelse? Hur allvarligt är det? Vilket skydd behövs?

Många av de intervjuade uppmärksammade att barnets bästa också handlar om att föräldrarna ska må bra. Det betyder dock inte att föräldrarnas uppfattning ska styra bedömningen eller beslut om insatser, menar de intervjuade socialsekreterarna. När det råder motstridiga uppfattningar mellan föräldrar och utredare om vad som är barnets bästa krävs tydlighet gentemot föräldrarna, så att de kan förstå de kortsiktiga och långsiktiga målen för barnet.

Barns delaktighet

Ändrade lydelse:

När en åtgärd rör ett barn ska barnet få relevant information. Ett barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Om barnet inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Barnets åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad. (11 kap. 10 § första stycket SoL)

Den unge ska få relevant information. Den unge ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör honom eller henne. Om den unge inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Den unges åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad. (36 § första stycket LVU)

Bestämmelserna syftar till att stärka barn och ungas rätt att komma till tals och vara delaktiga i beslut som rör dem. I socialtjänstlagen har det införts en regel att om barnet eller den unge inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Vidare har det, även i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, införts en bestämmelse som innebär barnet ska få relevant information och möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör henne eller honom. Ur ett barnrättsperspektiv är det betydelsefullt att barnets åsikter och förslag till åtgärder är tydliga och läggs fram för beslutsfattarna.

Av förarbetena framgår vidare att socialtjänsten inte kan neka barn och ungdomar att ha någon med sig i kontakten med socialtjänsten i samband med förhandsbedömningar, utredningar eller andra insatser. Socialtjänsten måste därför vara lyhörd för att barn och ungdomar som besöker dem vill ha med sig någon som de har förtroende för. Socialtjänsten ska även informera barnen och ungdomarna om denna möjlighet. (Se prop. 2012/13:10 s. 34, 42 och 135.)

Källor

Uppföljningen har belyst barns delaktighet ur flera vinklar dels med enkätfrågor om barns brukarmedverkan och dels i intervjuer med ungdomar och socialsekreterare. Här följer en redovisning av resultaten från intervjuerna och enkäten samt en reflektion ur IVO:s tillsynsrapport [1].

Inget förändrat arbetssätt när det gäller att klarlägga barnets inställning

I intervjuerna diskuterades om de aktuella lagändringarna har ökat förutsättningarna för barnens delaktighet i planeringen av beslut om eventuella insatser. Det framkom att socialtjänsten i de undersökta kommunerna redan

tidigare ansträngt sig för att få barn delaktiga i processen och att lagändringarna inte ändrat på det i någon högre grad.

Ändringen i socialtjänstlagen innebär att socialnämnden, om barnet inte framför sina åsikter, så långt det är möjligt ska *klarlägga* barnets inställning på *annat sätt*. När det handlar om riktigt små barn kan man till exempel observera barnet i samspel med föräldern. Några av de intervjuade socialsekreterarna berättade att de även ibland tar hjälp av kolleger från BVC som är bättre på att läsa av relationer och situationer. Vad gäller äldre barn som inte framför sina åsikter direkt själva, menade några av de intervjuade socialsekreterarna att det viktigaste är att försöka ge barnen så mycket information som möjligt så att de kan välja hur de vill delta.

Relationen till utredaren och formerna för medverkan styr graden av barnets delaktighet

För att barnet ska vara delaktigt måste det också finnas en god relation mellan honom eller henne och den person som ska möta eller samtala med barnet. Det kräver som regel att utredaren kan ha en tät kontakt med barnet och det finns det ofta inte utrymme till. För flera av de intervjuade socialsekreterarna finns det i normalfallet möjlighet att träffa det berörda barnet en till två gånger.

De intervjuade ungdomarna, som har varit i kontakt med socialtjänsten sedan de var små och nu är i övre tonåren, poängterade också hur viktigt det är för dem att ha en relation till socialsekreteraren för att de ska känna sig trygga och våga berätta:

När jag var yngre tyckte jag att det kändes obekvämt att sitta där och prata med dem. På senare tid har det blivit bättre, men det är fortfarande inte jättekul typ att berätta allt, för man känner ju dem inte så bra och de sitter ju bara där och skriver ner allting.

Ungdomarna upplevde att det var lättare för dem att komma till tals i kontaktarna med socialtjänsten när de var äldre, jämfört med hur det var när de var yngre. Alla i fokusgruppen höll också med om en av deltagarnas uttalande om att vuxnas ord väger tyngre än barns:

Det var först när handläggaren på Maskrosbarn hjälpte oss, som vi blev placerade. Och detta efter att soc i typ tio år vetat om hur illa vi haft det. Så det är klart, en vuxens ord väger mycket mer. Verkligen.

Föräldrarnas inställning påverkar barns delaktighet

Flera intervjuade socialsekreterare ansåg att barnets möjlighet att vara delaktigt är beroende av föräldrarnas attityd. När föräldrarna är positivt inställda till barnets delaktighet är barnen öppnare och samtalen med utredaren blir bättre och mer uppriktiga.

Barns delaktighet påverkas av omständigheterna kring barnsamtalen

Flera av intervjuerna med socialsekreterarna påpekade att barnsamtalen alltid inrymmer ett visst mått av obalans. Samtalet sker inte på lika villkor och barn kan ha svårt att förutse konsekvenserna av vad de berättar, i synnerhet yngre barn. Ibland kan barnen vara instruerade att säga vissa saker och då är det inte alltid barnets egen röst som framträder i samtalet.

I efterhand fick vi höra: 'jo, men pappa sa ju vad vi skulle säga när soctanterna kom'.

Ungdomarna i fokusgruppen hade i de flesta fall besökt socialtjänsten tillsammans med sina föräldrar, vilket gjorde det svårt för dem att prata och berätta om sin situation och sina upplevelser, eftersom föräldrarna ofta var orsaken till deras problem. Detta har haft en negativ inverkan på ungdomarnas möjlighet att vara delaktiga.

Jag tycker att det är fel att de tar med föräldrarna när föräldrarna är problemet för man vill ju inte sitta och säga vad föräldrarna gör, när föräldrarna sitter där, liksom.

Alla de intervjuade socialsekreterarna ansåg att barns delaktighet är nödvändig för att kunna tillvarata barnets bästa. En del menade dock att det inte alltid råder de bästa förutsättningarna för att göra barn delaktiga:

Det här att ge barnet en möjlighet att vara delaktig och säga sin mening - jag tycker det är en typisk skrivbordsprodukt! Om jag som socialsekreterare träffar ett barn max två gånger kanske... hur kan du tro att du ska bygga upp ett förtroende för ett barn som är i kris, i en familj som är i kris, och tro att barnet ska säga något?

Barns möjlighet att ta med sig någon till socialkontoret uppmärksammas inte alltid

Av de kommuner som besvarat Socialstyrelsens enkät angav 52 procent att de har som rutin att informera barn och ungdomar om möjligheten att ta med sig någon vid möten med socialsekreterare. De öppna svaren indikerade att flera av dem som svarat nej på frågan ändå uppmärksammar möjligheten för barn att ta med sig någon, utan att det finns en rutin för det.

Samtidigt var det några av de intervjuade socialsekreterarna som sa att de långt ifrån alltid informerar barn och unga om denna möjlighet:

Men jag måste säga att jag inte har informerat barnet i sådan situation. Det kanske man borde göra, jag vet inte... Jag kan inte komma på att vi har diskuterat det ens faktiskt.

Flera av de intervjuade socialsekreterarna menade att en medföljande kan ha en positiv inverkan på barnets delaktighet. Samtidigt, menade några, finns

det en risk för negativa konsekvenser, i synnerhet om den medföljande är en jämnårig ”kompis”. Den största farhågan gäller risken att känslig och sekretessbelagd information ska komma fram i samband med mötet och kanske missbrukas om vänskapen upphör.

Sen är det den här aspekten med ungdomar som lever ganska destruktivt och utsätter sig själva för väldigt mycket självskadebeteende genom att ta med sig en kompis de har känt i en vecka och utelämna sig själva totalt. Sen är det slut med den här kompisen efter två veckor och sen sitter den kompisen med massor av känslig information som de kanske skriver om på nätet.

Ingen av de intervjuade ungdomarna hade fått information från socialtjänsten om möjligheten att ha med sig någon i kontakten med socialtjänsten, varken före eller efter den 1 januari 2013. De kände till den möjligheten vid intervju-tillfället tack vare medarbetarna på Maskrosbarn.

Jag visste inte heller det. Jag fick veta det typ förra sommaren och då var det typ för sent, eller, då gjorde jag det inte ändå. Men om jag hade vetat om det tidigare tror jag att jag hade tagit med mig någon. Men de [socialtjänsten] hade ju inte sagt något.

Barn deltar alltför sällan i förhandsbedömning och utredning

IVO uppmärksammade i en av sina tillsynsrapporter för åren 2013–2014 att barn och deras vårdnadshavare alltför sällan är delaktiga i nämndens hantering av en anmälan, såväl i förhandsbedömningen som senare vid eventuell utredning. I ungefär hälften av tillsynerna uppmärksammade IVO nämnderna på att de borde ha samtalat med barn och unga i förhandsbedömningen eller senare under utredning [1]

Kommunerna involverar barn i brukarundersökningar

Ett sätt att låta barn komma till tals på en mer generell nivå är att låta dem delta i brukarundersökningar. I enkätundersökningen frågade Socialstyrelsen om kommunerna under den senaste femårsperioden hade genomfört någon brukarundersökning eller annan systematisk insamling av barn och ungas synpunkter på socialtjänstens arbete. Närmare var tredje kommun, 31 procent, svarade att de har gjort det. Exempelvis har en del kommuner genomfört enkätundersökningar, intervjuer och fokusgrupper med de berörda barnen och ungdomarna. Några har regelbundet återkommande undersökningar, medan andra gör punktvisa insamlingar. Några kommuner ingår i länsgemensamma FoU-projekt, medan andra har helt egna undersökningar.

Av de som har genomfört brukarundersökningar har 56 procent använt resultaten för att utveckla verksamheten på tjänstemannanivå och 8 procent har med hjälp av resultaten utvecklat verksamheten på politisk nivå. Det är 44 procent av kommunerna som ännu inte använt resultaten till någon verksamhetsutveckling alls. Flera svarsalternativ var möjliga och därför är summan av andelarna mer än 100 procent.

I fördjupningsstudien och enkätens öppna svar har det framkommit att en del kommuner använder sig av brukarråd bestående av ungdomar eller unga vuxna som har haft kontakt med socialtjänsten under sin uppväxt. I brukarråden tar kommunerna vara på ungdomarnas erfarenheter för att utveckla verksamheterna och säkerställa att barnens rättigheter respekteras.

Ökat barnfokus i socialtjänsten

Enkätundersökningens sista fråga löd: ”Anser ni att situationen för barn och unga som far illa eller som riskerar att fara illa har påverkats av lagändringarna som trädde i kraft den 1 januari 2013?” Närmare 65 procent av de svarande kommunerna och stadsdelarna ansåg att barnens och ungdomarnas situation har påverkats, medan 10 procent ansåg att den inte har det, och 25 procent svarade ”vet inte”.

Enligt enkätens öppna svar ser många positivt på de nya bestämmelserna eftersom de sammantaget har lett till ett ökat barnfokus, starkare skydd för barnen, ökad delaktighet för barn och mer kunskap om barns rättigheter. Många av de svarande uppskattade också de utökade möjligheterna till uppföljning efter avslutad utredning utan beslut om insats och efter avslutad placering. En återkommande kommentar handlade om att kommunerna och stadsdelarna upplever att de i stort sett arbetade i enlighet med de nya bestämmelserna redan innan de trädde ikraft i januari 2013, eftersom de redan arbetade med handläggnings- och dokumentationssystemet BBIC. Flera kommuner menade att förhållningssättet till barn och vårdnadshavare inom BBIC i mångt och mycket sammanfaller med de nya bestämmelserna.

Aktualisering, beslut och insatser

Detta kapitel omfattar nio ändringar i socialtjänstlagen som reglerar

- Anmälan om att ett barn far illa
- Anmälningsmöte
- Återkoppling till anmälningsskyldiga anmälare
- Omedelbar skyddsbedömning
- Förhandsbedömning
- Öppna insatser utan vårdnadshavare samtycke
- Stöd och hjälp till barn som utsatts för brott eller bevittnat brott
- Socialnämndens rätt att följa upp efter utredning utan beslut om insats
- Socialnämndens rätt att följa upp efter avslutad insats

Resultat i korthet

Uppföljningen har visat att de nya bestämmelserna och ändringarna har olika följsamhet i landets kommuner. I flera fall arbetade man redan innan lagändringarna på det sätt som dessa föreskriver, medan man i andra fall av olika skäl inte följer bestämmelserna fullt ut. De viktigaste iakttagelserna från uppföljningen sammanfattas i nedanstående punkter:

- Uppföljningens resultat indikerar att anmälningarna om barn som far illa eller misstänks fara illa har ökat – men inte från alla håll
- Möjligheten att ha anmälningsmöten används
- Barn är inte alltid med vid anmälningsmöten
- Socialtjänsten återkopplar ofta på eget initiativ till anmälningsskyldiga anmälare
- Återkoppling till anmälningsskyldiga anmälare nekas sällan om han eller hon begär det
- Skyddsbedömningar dokumenteras inte alltid
- Tidsgränsen på fjorton dagar för förhandsbedömning överskrids ofta
- Möjligheten att besluta om öppna insatser utan vårdnadshavares samtycke används sällan
- Olika former av stöd erbjuds barn som brottsoffer
- Möjligheten att följa upp efter utredning utan beslut om insats används
- Möjligheten att följa upp ett barns situation efter avslutad placering används sällan

Anmälan om att ett barn far illa

Ändrade lydelse:

Följande myndigheter och yrkesverksamma är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa:

- 1. myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom,*
- 2. andra myndigheter inom hälso- och sjukvården, annan rättspsykiatrisk undersökningsverksamhet, socialtjänsten, Kriminalvården, Polismyndigheten och Säkerhetspolisen,*
- 3. anställda hos sådana myndigheter som avses i 1 och 2, och*
- 4. de som är verksamma inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet och fullgör uppgifter som berör barn och unga eller inom annan sådan verksamhet inom hälso- och sjukvården eller på socialtjänstens område. (14 kap. 1 § första stycket SoL)*

Var och en som får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa bör anmäla detta till socialnämnden. (14 kap. 1 c § SoL)

Den nya formuleringen i 14 kap. 1 § första stycket och 1 c § SoL förtydligar när anmälningsskyldiga ska och allmänheten bör anmäla. Kriteriet ”något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd” har ersatts av kriteriet ”får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa”. Genom den nya formuleringen behöver anmälaren inte sätta sig in i om socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd utan kan utgå från sina egna iakttagelser och sin egen bedömning av om ett barn far illa eller misstänks fara illa. Den förändrade formuleringen är inte avsedd att vare sig begränsa eller utvidga den grupp barn som tidigare förväntats anmälas till socialtjänsten. Den utgår istället från förhållanden när socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd. (Se prop. 2012/13:10 s. 43–48 och 136–137.)

Källor

Frågan om anmälan till socialnämnden om barn som far illa eller misstänks fara illa har undersökts i Socialstyrelsens intervjuer med socialsekreterare. Enkäten innehöll däremot ingen fråga som direkt handlade om anmälan till socialnämnden. Här följer en redovisning av vad som kom fram i intervjuerna.

Nationell statistik om anmälningar saknas

Det saknas officiell statistik på nationell nivå om anmälningar till socialtjänsten om barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa². Däremot finns det lokal statistik, som förs av enskilda kommuner, länsstyrelser och forsknings- och utvecklingsenheter (FoU), och den indikerar att antalet anmälningar till landets socialtjänster har ökat sedan 2013 och fortsätter att öka. Som exempel kan Gävleborgs län nämnas, där antalet anmälningar mellan åren 2013 och 2014 har ökat med 17 procent, enligt en rapport från FoU Välfärd, Region Gävleborg. I Gävleborgs län påvisas också att det är anmälningarna till socialtjänsten som ökar, medan ansökningar om bistånd eller insatser minskar. [3]

Anmälningarna har ökat – men inte från alla håll

Flera av de intervjuade socialsekreterarna lyfte fram att det verkar finnas en ökad medvetenhet hos allmänheten om vikten av att anmäla till socialtjänsten. En stor anledning till detta tror de intervjuade vara den ökande massmediala uppmärksamheten kring socialtjänstens verksamhet och särskilt den uppmärksamhet som har ägnats enskilda ärenden där barn har farit mycket illa.

I intervjuerna med socialsekreterarna ställdes frågan om det går att se någon ökning av anmälningar från anmälningsskyldiga efter lagändringen 2013. Svaren gav ingen entydig bild. Å ena sidan uppgav några att det nu kommer fler anmälningar än tidigare och att de också är mer utförliga.

Jag tycker nog att man har blivit duktigare på att anmäla. Tycker också att anmälningarna oftare är som en ordentlig anmälan ... det är mer gedigen information.

Å andra sidan berättade vissa att det fortfarande finns anmälningsskyldiga som sällan eller aldrig gör några anmälningar och att detta inte har förändrats märkbart efter lagändringen. Det uppgavs särskilt gälla för hälso- och sjukvården.

Ja, de har ju ökat ... jättemycket mer anmälningar har kommit. Det enda vi saknar är [anmälningar från] sjukvården. Därifrån kommer ingenting överhuvudtaget när det gäller barn eller vuxna. Ingenting.

Socialstyrelsen deltog 2015 i en workshop om rutiner för anmälan om att barn far illa³, där bland annat personal från hälso- och sjukvården, skola och polis deltog. Deltagarna ansåg att rutinerna för hur man gör en anmälan ofta är bristfälliga och att det inte alltid är tydligt hur anmälningsskyldigheten fungerar. Därtill har Socialstyrelsen tagit del av en studie från Göteborgs

² Socialstyrelsen genomförde år 2012 en enkätundersökning i ett urval av landets kommuner för att bland annat skatta omfattningen av anmälningar och kartlägga vilken sorts anmälningar socialtjänsten får in och från vem [2]. I undersökningen gjordes skattningar av antal anmälningar, antal barn och unga samt antal utredningar under år 2010. Dessa beräknades uppgå till cirka 140 000 anmälningar, 60 000 barn och unga samt 30 000 inledda utredningar i riket.

³ Workshopen anordnades av organisationen Orosanmälan.se, en ideell förening som bland annat verkar för att informera om anmälningsskyldigheten och underlätta för anmälningsskyldiga att anmäla oro om barn som far illa.

universitet, baserad på intervjuer som genomfördes 2013 [4] som bekräftar socialtjänstens bild av att hälso- och sjukvårdspersonal inte alltid anmäler oro för ett barn när de kanske borde.

Ett problem som kom upp i intervjuerna med socialsekreterare är att yrkesverksamma vuxna som möter barn i deras vardag kan avstå från eller vara försiktiga med att anmäla utifrån personliga skäl. Exempelvis vill man inte förlora kontakten med barnet, eller barnets föräldrar. Det kan också röra sig om att barnets föräldrar eller närstående hotar att med att hämnas en anmälan. Flera av de intervjuade har erfarenhet av att anmälningsskyldig personal inte velat ta ansvar för sina farhågor om att ett barn far illa.

Och så finns det de som säger 'det är synd att man inte får anmäla anonymt ... ja, man vill ju inte ha en dålig relation till föräldrarna'.

Det kan också handla om att anmälningsskyldiga avstår från att anmäla eftersom det kan bli känsligt ur ett privat och socialt perspektiv:

Man kanske bor i samma by, kanske är det till och med så att barnet är kompis med ens egna barn och allting. Det blir jättekänsligt.

I skolans värld, berättade socialsekreterarna, är det ofta organiserat så att rektor står för anmälningarna som kommer från skolan.

Anmälningarna kommer ju alltid från rektorerna... för att ingen enskild lärare ska bli utpekad, utan man ska fortsätta ha en bra relation [med föräldrarna].

Anmälningsmöte

Ny bestämmelse:

Socialnämnden bör erbjuda barnet, vårdnadshavaren och den som gjort anmälan enligt 1 § ett möte om det med hänsyn till barnets bästa är lämpligt. (14 kap. 1 a § SoL)

Den nya bestämmelsen i 14 kap. 1 a § SoL innebär en möjlighet för socialnämnden att erbjuda ett möte i samband med att anmälan görs. I förarbetena framgår att syftet med bestämmelsen är att ta tillvara anmälarens engagemang och kompetens och att uppmärksamma barnets situation, oavsett om anmälan leder till utredning eller inte. Anmälaren, vårdnadshavaren och barnet, beroende på dess ålder och mognad, bör kallas till mötet. Det är fråga om ett erbjudande om möte och det är således frivilligt för barnet, vårdnadshavaren och den som gjort anmälan att delta. I förarbetena framgår vidare att skäl för att inte ha ett möte kan vara att anmälan rör misstanke om brott mot barnet i hemmet, hedersrelaterat våld och förtryck, eller att nämnden har annan information som gör mötesformen olämplig. Informationen i anmälan kan också vara av det slaget att det blir fråga om ett omedelbart omhändertagande. Av förarbetena framgår att ett sådant möte bör infalla inom den tidsgräns som gäller för en förhandsbedömning (fjorton dagar). (Se prop. 2012/13:10 s. 50–51 och 136.)

Källor

Frågan om möjligheten att ha anmälningsmöte undersöktes i såväl enkäten som i intervjuerna.

Anmälningsmöten förekommer

Socialstyrelsens enkät visade att möjligheten att ha anmälningsmöten används. Nästan alla kommuner och stadsdelar, 94 procent av de svarande, uppgav att de har haft anmälningsmöten någon gång, och de öppna svaren tyder på att förutsättningar är särskilt goda att ha anmälningsmöten när det är skolan som anmäler. Enligt uppgift från Skolverket är det många kommuner där skola och socialtjänst har väl etablerad samverkan kring anmälningar om oro för barn.

De intervjuade socialsekreterarna beskriver att möten med den som gjort anmälan har förekommit redan tidigare, i första hand för att få kompletterande information.

Jag tycker det är sällan som det finns tillräckligt bra information i anmälan för att jag ska kunna göra en bedömning utifrån den. I sådana fall måste jag kontakta anmälaren. Jag har jättemånga anmälningsmöten.

Barn är inte alltid med vid anmälningsmöten

När det gäller barns medverkan vid anmälningsmöten angav 12 procent av de svarande kommunerna och stadsdelarna i enkäten att de ”alltid eller nästan alltid” låter barnen vara med, 32 procent låter barnen vara med ”oftast”, medan 45 procent ”ibland” låter barnen vara med. Det var ovanligt att någon svarade ”aldrig eller nästan aldrig”, endast 3 procent. I vissa kommuner bjuder man inte in barnen ur ett skyddsperspektiv, och till exempel svarade en kommun att de inte låter barn vara med när de vet att det finns en risk för att de vuxna kommer att vara aggressiva i mötet. En annan kommun uppgav att det kan vara olämpligt att ha med barnet i ett möte som handlar om föräldraförmågan eller drogrelaterade problem, eller om det parallellt pågår en vårdnadstvist om det berörda barnet. Flera kommuner uppgav i enkäten att de gör individuella bedömningar som utgår från barnets ålder och mognad när de bestämmer sig för att bjuda med barnet eller inte.

Återkoppling till anmälare

Ny bestämmelse:

Socialnämnden får informera den som gjort anmälan enligt 1 § om att utredning har inletts, inte har inletts eller redan pågår. Sådan information ska på begäran lämnas till anmälaren om det med hänsyn till omständigheterna inte är olämpligt att göra detta. (14 kap. 1 b § SoL)

Den nya bestämmelsen i 14 kap. 1 b § SoL innebär ökade möjligheter för socialtjänsten att återkoppla viss information med anledning av en anmälan från en person som är anmälningskyldig. Bestämmelsen omfattar uppgift om att utredning har inletts, inte har inletts eller redan pågår.

För att möjliggöra denna återkoppling till anmälare, har det införts en ny sekretessbrytande bestämmelse i 26 kap. 9 a § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400). (Se prop. 2012/13:10 s. 52–54 och 136–137.)

Källor

Socialstyrelsen har använt både enkäten och intervjuer för att undersöka frågan om återkoppling till anmälningskyldiga anmälare om att utredning har inletts, inte har inletts eller redan pågår.

Återkoppling till anmälare nekas sällan

Enkätundersökningen visade att 99 procent av de svarande, har fått förfrågan om återkoppling från personer som har anmält oro för barn. Enligt enkätundersökningens öppna svar återkopplar socialnämnden ofta på eget initiativ och några kommuner och stadsdelar uppgav att de alltid återkopplar när det inte är olämpligt. Andra kommuner har som rutin att alltid återkoppla när det är skolan eller hälso- och sjukvården som anmäler och det inte är olämpligt.

Vidare indikerar de öppna svaren att det främst är skolor som efterfrågar återkoppling.

Det är ganska ovanligt att socialnämnderna inte informerar en anmälningsskyldig anmälare om hon eller han begär det. Av de svarande har 11 procent uppgett att de nekat sådan information någon gång sedan januari 2013. Enligt enkätens öppna svar kan det till exempel vara olämpligt att ge återkoppling när ärendet gäller misstanke om brott mot barn och vårdnadshavaren ännu inte informerats om att en polisutredning pågår, eller när förfrågan om återkoppling kommer från en person som inte är anmälningsskyldig.

De intervjuade socialsekreterarna ser generellt positivt på möjligheten att återkoppla till anmälningsskyldiga anmälare, eftersom det underlättar samverkan och de som anmäler får veta att deras anmälan har behandlats och lett till någonting.

Omedelbar skyddsbedömning

Ny bestämmelse:

När en anmälan enligt 1 § rör barn eller unga ska socialnämnden genast göra en bedömning av om barnet eller den unge är i behov av omedelbart skydd. En sådan bedömning ska dokumenteras.
(11 kap. 1 a § första stycket SoL)

Bestämmelsen innebär att en bedömning av om barnet är i omedelbart behov av skydd, en så kallad skyddsbedömning, ska göras genast när anmälan inkommit. Enligt förarbetena ska skyddsbedömningen göras samma dag som anmälan kommer in eller senast dagen efter om anmälan kommer in sent den dagen. (Se prop. 2012/13:10 s. 60–61 och 132–133.)

Källor

Enkäten innehöll inga frågor om denna paragraf, utan frågan om omedelbar skyddsbedömning vid anmälan har undersökts i intervjuerna. Här redovisas även resultat som kommit fram i IVO:s tillsynsrapporter 2013 och 2014 samt reflektioner från intervjuerna med socialsekreterarna.

Skyddsbedömningar dokumenteras inte alltid

Sammanställningen av IVO:s inspektioner under 2013 och 2014 [1] visade att socialtjänsten i de flesta fall genomför skyddsbedömningar enligt 11 kap. 1 a § SoL. Dock görs det inte i alla fall och det är dessutom vanligt att de inte dokumenteras. I ärenden där bedömningarna hade dokumenterats, ansåg IVO i en del fall att dokumentationen var otillräcklig och av alltför generell karaktär. I vissa fall hade skyddsbedömningarna inte genomförts tillräckligt snabbt och ibland saknades det datum och tillräckligt utförliga motiveringar till bedömningarna. I andra ärenden fanns inga uppgifter om en skyddsbedömning har genomförts eller inte. [1].

De intervjuade socialsekreterarna upplevde att de prioriterar att göra omedelbara skyddsbedömningar av de berörda barnens situation när en anmälan kommer in och att de gör det skyndsamt, men att det kan vara svårt att hinna dokumentera dessa i önskad utsträckning.

Förhandsbedömning

Ny bestämmelse:

Beslut att inleda eller inte inleda utredning ska, om det inte finns synnerliga skäl, fattas inom fjorton dagar efter det att anmälan har kommit in. Ett sådant beslut behöver dock inte fattas om det redan pågår en utredning om det barn eller den unge som anmälan avser.
(11 kap. 1 a § andra stycket SoL)

Bestämmelsen innebär att den så kallade förhandsbedömningen ska leda till ett beslut om att inleda eller inte inleda utredning senast inom fjorton dagar. Av förarbetena till bestämmelsen framgår att syftet med tidsgränsen på fjorton dagar är att förkorta tiden inför besluten om utredning och på så sätt minska ovissheten för berörda barn och föräldrar. Vidare är tidsbegränsningen ett led i strävan att göra hela processen från anmälan till eventuell utredning och påbörjad insats så kort som möjligt. Två veckor är inte en absolut gräns, utan tidsperioden ska kunna förlängas om det finns synnerliga skäl för detta. I förarbetena uttalas bland annat att anmälan kan inkomma i ett läge när det finns uppenbara skäl som gör det omöjligt att hinna ta ställning till anmälan innan tidsgränsen gått ut. Som exempel nämns i förarbetena att det kan handla om att samordna socialtjänstens utredningsarbete med polisens förhör med en ung lagöverträdare, där polisförhöret behöver hållas innan socialtjänsten inleder sin utredning. Vidare kan det handla om att det, trots ansträngningar, inte går att få tag i familjen. Enligt förarbetena är det även allvaret i anmälan som avgör om det går att avvakta med att inleda en utredning. Möjligheten att åberopa synnerliga skäl för att förlänga tidsperioden för förhandsbedömning ska tolkas restriktivt och kan endast bli aktuellt i rena undantagsfall. Organisatoriska skäl, arbetsanhopning eller bristande resurser för att hantera anmälningar utgör inte synnerliga skäl för att förlänga tiden. (Se prop. 2012/13:10 s. 57–60 och 132–133.)

Källor

Frågan om förhandsbedömning har undersökts i såväl enkäten som i intervjuerna med socialsekreterare.

Tidsgränsen överskrids ofta

I Socialstyrelsens enkätundersökning 2015 uppgav 78 procent av kommunerna att de någon gång, sedan den nya bestämmelsen infördes, har förlängt tiden för en förhandsbedömning på grund av synnerliga skäl. Samtidigt

visade IVO:s genomgång av hantering av anmälningar i 24 kommuner att tidsgränsen hade överskridits i en tredjedel av de drygt 300 granskade anmälningsärendena [1].

Enligt enkätundersökningen var det endast en knapp femtedel av kommunerna, 18 procent, som alltid klarar att hålla tidsgränsen (fjorton dagar). Den siffran bekräftas även av IVO:s granskning. Andelen fördröjda förhandsbedömningar och fördröjningarnas längd skiftade bland de kommuner som inte klarade att hålla tidsgränsen, skriver IVO. [1]

Fördröjning av förhandsbedömning har flera orsaker

I Socialstyrelsens enkät hade kommunerna möjlighet att lämna öppna svar om vad varit skälen till att de behövt förlänga tiden för förhandsbedömningen. Det allra vanligaste skälet angavs vara svårigheter att komma i kontakt med de berörda vårdnadshavarna på grund av att de har var bortresta, avbokad eller uteblivit från bokade möten. En annan vanlig orsak är att socialtjänsten behöver invänta en polisutredning, eller ett polisförhör i det aktuella ärendet. Några kommuner angav även arbetsanhopning och hög arbetsbelastning som skäl, att socialtjänstens arbetsgrupp helt enkelt inte hinner med att hantera anmälningar i den takt de kommer in. Därtill finns det kommuner som svarade att det kunde ta längre tid i början, när bestämmelsen var ny och de inte hunnit upprätta rutiner för ett nytt förfarande.

De flesta av de intervjuade socialsekreterarna beskrev tidsgränsen fjorton dagar som problematisk. Även om tidsgränsen bedöms som rimlig under ideala förhållanden, så menade flera att den är svår att följa i praktiken. I likhet med dem som lämnat kommentarer i enkäten lyfte de fram svårigheter med att få tag i berörda personer:

Det kan ta ett par dagar innan man ens får tag i den som gjort anmälan. Så ska man få tag på föräldrarna och planera ett möte. Och så blir de sjuka och så kommer man upp i en månad.

Några av de intervjuade lyfte även fram att tidsbrist riskerar att göra att bedömningen kanske inte alltid sker på tillräckligt goda grunder, att tidsbegränsningen gör att de upplever sig tvingade att fatta beslut utifrån ett underlag som är för litet. Socialsekreterarna upplever också att för lite tid till förhandsbedömningar ger sämre förutsättningar för att genomföra en utredning.

Ibland kan det ju vara avgörande med det fortsatta samarbetet med familjen hur väl man har kunnat göra en förhandsbedömning. För om jag tutar på för hårt så kan jag skrämja bort en familj där man annars skulle fått till ett samarbete.

Risk att utredning öppnas när det inte är motiverat

Flera av de intervjuade socialsekreterarna sa att de ibland löser problemet med att följa tidsgränsen genom att öppna en utredning när de inser att de inte kommer att hinna ta tillräckligt många kontakter för att göra en adekvat förhandsbedömning inom fjorton dagar. Detta kan få till konsekvens att

socialnämnderna öppnar utredning i fler fall än vad som egentligen är motiverat.

Jag önskar att det såg annorlunda ut, att man hade kunnat lägga mer tid på förhandsbedömningen, just för att det verkligen ska öppnas [utredning] av rätt anledning. Jag tycker att vi öppnar för många, det tycker jag.

Öppna insatser utan vårdnadshavares samtycke

Ny bestämmelse:

För barn som har fyllt 15 år får socialnämnden besluta om öppna insatser även utan vårdnadshavarens samtycke, om det är lämpligt och barnet begär eller samtycker till det. (3 kap. 6 a § andra stycket SoL)

Bestämmelsen innebär att socialnämnden får besluta om öppna insatser till barn som har fyllt 15 år oberoende av vårdnadshavarens samtycke. Enligt regeringen har barn som fyllt 15 år som regel uppnått en sådan ålder och mognad att deras önskemål bör väga tyngre än vårdnadshavarens ansvar och rätt att bestämma vad som är bäst för deras barn. Det är viktigt att föräldraperspektivet här tillåts stå tillbaka, med hänsyn till barnets bästa. En förutsättning för att bevilja öppna insatser är att barnet begär eller samtycker till insatserna. För att ett beslut om insats mot vårdnadshavarens vilja ska kunna beviljas måste det vidare bedömas lämpligt, vara till barnets bästa och utgå från barnets behov. Vårdnadshavarens inställning kan vara en omständighet som gör att socialnämnden anser det olämpligt att besluta om vissa insatser och i stället försöker förbättra barnets situation på något annat sätt. Det är viktigt att inte pressen på barnet ökar genom att hon eller han försätts i en konfliktsituation i förhållande till vårdnadshavaren. Föräldrar och barn kan komma överens med socialtjänsten om behovet av insatser, men ibland kan förhållandet också vara det motsatta. Vårdnadshavarna kanske anser att det inte finns några problem eller vill lösa dem på sitt eget sätt. Det förekommer även allvarliga relationsproblem i förhållandena mellan barn och föräldrar och det finns barn i utsatta livssituationer som behöver öppna insatser till följd av förhållanden i hemmet, men som inte kan få detta då föräldrarna inte samtycker. Dessa ungdomar behöver enligt regeringens bedömning uppmärksammas mer och få ett bättre stöd. (Se prop. 2012/13:10 s. 105 och 129f.)

Källor

Frågan om öppna insatser som beviljas utan vårdnadshavarens samtycke undersöktes huvudsakligen i enkätundersökningen.

Möjligheten till öppna insatser utan vårdnadshavares samtycke används sällan

Enligt Socialstyrelsens enkät har ungefär var tredje kommun, 33 procent, använt möjligheten att besluta om öppna insatser till barn över 15 år, utan vårdnadshavares samtycke, sedan bestämmelsen infördes i januari 2013. Enligt de öppna svaren går att utläsa att många kommuner inte har haft ärenden som krävt sådana beslut eller att det inte har varit ett problem att få vårdnadshavares samtycke till insatser.

När kommuner har använt sig av möjligheten har det till exempel handlat om hedersrelaterat våld eller ärenden där två vårdnadshavare tycker olika. Exempel på öppna insatser som nämns i enkätens öppna svar är stödsamtal och terapeutisk behandling vid socialnämndens egen familjemottagning.

Barn som har utsatts för brott eller bevittnat brott

Ändrad lydelse:

Socialnämnden ansvarar för att ett barn, som har utsatts för brott, och dennes närstående får det stöd och hjälp de behöver. Socialnämnden ska också särskilt beakta att ett barn som har bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående är ett offer för brott och ansvara för att barnet får det stöd och den hjälp som barnet behöver. (5 kap. 11 § tredje och fjärde styckena SoL)

Socialnämnden hade tidigare ett generellt ansvar att verka för att barn som utsatts för brott och dennes närstående, samt barn som bevittnat våld, fick stöd och hjälp. Nämnden skulle beakta ett eventuellt behov av stöd och hjälp. Den nya bestämmelsen tydliggör att socialnämnden ansvarar för att barn som utsatts för brott, och hans eller hennes närstående får det stöd och hjälp som de behöver. Vidare har socialnämnden ett ansvar för att barn som har bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående får det stöd och hjälp som de behöver. Av förarbetena framgår att begreppet stöd och hjälp inbegriper även skydd till barnet när det behövs. (Se prop. 2012/13:10 s. 97–98 och 129.)

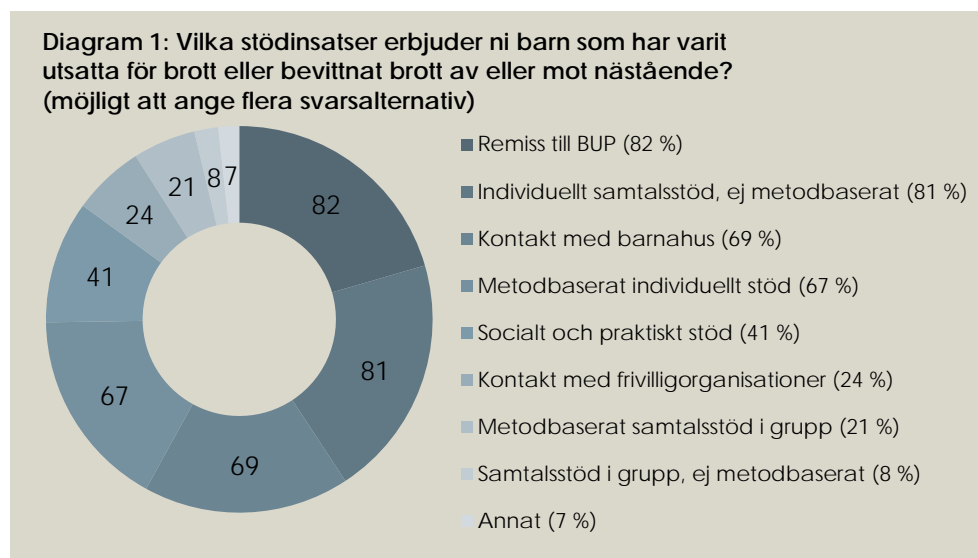
Källor

Frågan om stöd och hjälp till barn som har utsatts för brott eller bevittnat brott undersöktes huvudsakligen i enkätundersökningen.

Socialnämnderna erbjuder olika former av stöd

Socialstyrelsen frågade i enkätundersökningen vilken sorts stöd och hjälp kommunerna erbjuder till barn och unga som har utsatts för brott. De två vanligaste formerna av stöd var att remittera barnet eller den unge till BUP eller att erbjuda individuellt samtalsstöd som inte är metodbaserat. Det var

82, respektive 81 procent av kommunerna som erbjöd detta. Näst vanligast var att hänvisa till barnahus⁴, 69 procent eller erbjuda metodbaserat individuellt samtalsstöd, 67 procent. Diagram 1 redovisar fördelningen av enkätsvar om stödinsatser. Flera svarsalternativ var möjliga och därför är summan av andelarna mer än 100 procent.

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning augusti-september 2015

Enligt enkätundersökningen hade ungefär två av tre kommuner, 63 procent, en skriftlig rutin eller liknande som beskriver hur socialnämnden ska stödja barn som har utsatts för brott eller som har bevittnat brott av eller mot närstående.

I tillägg ska nämnas att Socialstyrelsen i maj 2014 publicerade föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2014:4) om våld i nära relationer. Av författningen framgår bland annat att socialnämnden utan dröjsmål ska inleda en utredning av barnets behov av stöd och hjälp när den får kännedom om att ett barn kan ha utsatts för våld eller andra övergrepp av en närstående, eller bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot en närstående. Nämnden ska också bedöma risken för att barnet kommer att utsättas för eller bevittna ytterligare våld. Författningen innehåller även bestämmelser om insatser till barn som utsatts för eller bevittnat våld.

Flera av de öppna svaren i enkäten indikerar att föreskriften är känd och efterlevs.

⁴ Barnahus är en plats där polis, socialtjänst, barnläkare och barn- och ungdomspsykiatri arbetar tillsammans med barn som blivit utsatta för brott, våld eller övergrepp. Syftet med Barnahus är att i en trygg, barnvänlig miljö låta barn som misstänks vara utsatta för brott vara i centrum för utredningsprocessen och barnet slipper slussas runt mellan olika myndigheter och behöver inte upprepa sin historia för flera personer. Drygt 60 procent av landets kommuner har tillgång till ett barnahus i sitt län eller inom egna kommunen.

Socialnämndens rätt att följa upp efter utredning och avslutad insats

Nya bestämmelser:

Socialnämnden får besluta om uppföljning av ett barns situation när en utredning som gäller barnets behov av stöd eller skydd avslutats utan beslut om insats. En sådan uppföljning får ske om barnet, utan att förhållanden som avses i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga föreligger, bedöms vara i särskilt behov av nämndens stöd eller skydd men samtycke till sådan åtgärd saknas (11 kap. 4 a § SoL)

Socialnämnden får besluta om uppföljning av ett barns situation efter det att en placering i ett familjehem eller i ett hem för vård eller boende har upphört. En sådan uppföljning får ske om barnet, utan att förhållanden som avses i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga föreligger, bedöms vara i särskilt behov av nämndens stöd eller skydd men samtycke till sådan åtgärd saknas. (11 kap. 4 b § SoL)

Vid en uppföljning enligt 4 a eller 4 b § får nämnden ta de kontakter som anges i 2 § första stycket och samtala med barnet i enlighet med 10 § tredje stycket. Uppföljningen ska avslutas senast två månader från det att utredningen som gäller ett barns behov av stöd och skydd avslutats eller placeringen har upphört eller när nämnden dessförinnan finner skäl att inleda utredning enligt 11 kap. 1 § första stycket. (11 kap. 4 c § första stycket SoL)

Paragraferna reglerar uppföljning av ett barns situation i två lägen; efter avslutad utredning utan beslut om insats eller när en ansökan om vård enligt LVU avslagits, och när en placering har avslutats, oberoende av samtycke från vårdnadshavaren eller barnet. Socialnämnden har tidigare behövt samtycke för att följa upp barn i dessa situationer. Genom bestämmelserna kan socialnämnden fortsatt ha uppsikt barnets förhållanden och fortsätta motivationsarbetet för att möjliggöra de insatser som barnet behöver. En förutsättning för uppföljning utan samtycke är att barnet bedöms vara i särskilt behov av nämndens stöd eller skydd. Vidare måste det finnas starka skäl för en uppföljning. Uppföljningen ska genomföras på ett genomtänkt, varsamt och respektfullt sätt. Vid en uppföljning får nämnden ta de kontakter som behövs och barn får höras utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande. Uppföljningen ska avslutas senast två månader från det att den aktuella utredningen har avslutats eller då nämnden finner skäl att inleda ny utredning. (Se prop. 2012/13:10 s. 63–65.)

Källor

Socialstyrelsen har använt både enkäten och intervjuer för att undersöka frågan om socialnämndens rätt att följa upp ett barns situation efter att utredning fullföljts utan beslut om insats, eller efter att en placering har avslutats. Resultaten redovisas här.

Möjligheten att följa upp efter utredning används

I Socialstyrelsens enkät uppgav 78 procent av de svarande kommunerna att de någon gång sedan januari 2013 har använt möjligheten att följa upp ett barns situation efter det att en utredning har avslutats utan beslut om insats. Enligt enkätens öppna svar är det dock inte särskilt vanligt förekommande.

Det är också relativt få kommuner och stadsdelar som har en skriftlig rutin eller liknande för att följa upp ett barns situation efter det att en utredning har avslutats utan beslut om insats. Närmare 37 procent av de svarande uppgav att de har det.

Både enkätens öppna svar och intervjuerna med socialsekreterarna indikerar att den nya bestämmelsen uppfattas som något positivt och en möjlighet till stärkt skydd av barnen. I intervjuerna lyftes två perspektiv fram: att behovet av uppföljning måste vara uppenbart och att hänsyn måste tas till rättssäkerhetsaspekten.

Det är ju också en rättssäkerhetsfråga, eller ja, alltså, vad ska vi få gå in och göra? Det är ju till att ta sig en stor rättighet, liksom.

En annan synpunkt som lyftes fram av de intervjuade socialsekreterarna var att i de fall då uppföljningen verkligen behövs, är två månader för kort tid för att hinna följa upp önskvärda förändringar eller förhållanden.

Uppföljning efter avslutad placering inte lika vanlig

Totalt 49 procent av de svarande kommunerna uppgav att de någon gång sedan januari 2013 har använt möjligheten att följa upp ett barns situation efter det att en placering har avslutats och det inte föreligger några av de förhållanden som avses i LVU. Drygt 36 procent uppgav att de inte har fattat beslut om uppföljning och närmare 15 procent uppgav att de inte vet.

Närmare 43 procent av kommunerna och stadsdelarna har en skriftlig rutin eller liknande för att följa upp ett barns situation efter det att en placering har avslutats. Av enkätens öppna svar framkom att flera kommuner även innan januari 2013 brukade följa upp barnens situation efter avslutad placering. Andra beskriver också att de fortsätter ha kontakt med barnen och de unga, även utan ett beslut om uppföljning eftersom det är vanligt att besluta om en öppen insats för barnet eller den unge i samband med att placeringen upphör.

Vård utanför det egna hemmet

Detta kapitel omfattar ändringar i åtta paragrafer i SoL, som rör:

- Information och samråd vid placering av barn i annan kommun
- Avtal mellan socialnämnden och familjehem
- Utbildning av familjehem
- Vården av placerade barn
- Socialnämndens uppdrag att följa vården om placerade barn
- Barnets särskilt utsedde sekreterare
- Överväganden om vården inriktning och utformning
- Råd och stöd till familjehem efter vårdnadsöverflyttning

Resultat i korthet

- Information och samråd tillmäts inte alltid avsedd betydelse vid placering i annan kommun
- Socialnämnden sluter inte alltid avtal med konsulentstödda familjehem
- Familjehemsutbildningar är väletablerade, men inte anpassade för alla
- Oklar ansvarsfördelning för placerade barns hälso- och sjukvård
- Stöd till föräldrar och vårdnadshavare sker oftast individuellt
- Stora variationer i hur kommunerna följer vården av placerade barn
- Svårt att prioritera långsiktig uppföljning
- Alla placerade barn har inte en särskilt utsedd socialsekreterare som enbart handhar kontakterna med barnet
- Vanligt att ensamkommande barns socialsekreterare även handhar kontakterna med hemmet
- Svårt att prioritera kontinuerlig uppföljning av vården
- Rutiner för överväganden vanliga
- Positivt med ökad långsiktighet vid överväganden
- Oklar effekt av ändringen om fortsatt råd och stöd till familjehem från placeringskommunen även efter vårdnadsöverflyttning

Information och samråd vid placering i annan kommun

Ny bestämmelse:

Om socialnämndens prövning gäller ett barn och medgivande eller beslut om vård enligt 6 § och avser ett tilltänkt enskilt hem i en annan kommun, ska nämnden informera och samråda med den kommunen innan den fattar sitt beslut. Om det finns någon i det enskilda hemmet som vistas där efter beslut av en annan kommun, ska nämnden informera och samråda även med den kommunen. (6 kap. 6 a § SoL)

Socialnämnden har ett ansvar för att de familjehem, jourhem och andra enskilda hem som används för att ta emot barn är ordentligt utredda och lämpliga att ta emot ett specifikt barn. Den nya bestämmelsen innebär att om det finns ett tilltänkt hem för placering av ett barn och det finns någon i detta hem som placerats där efter beslut av en annan kommun ska nämnden informera och samråda med den kommunen. Den kommunen kan ha värdefull information om hemmet, som är av betydelse för utredningen inför placering. Kontakter med andra kommuner är då en viktig del i placeringskommunens referenstagning när det gäller att bedöma hemmets lämplighet för det aktuella barnet. Bestämmelsen gäller även jourhem. Vidare innebär den nya bestämmelsen att om socialnämnden utreder ett jourhem i en annan kommun än placeringskommunen ska nämnden, på samma sätt som tidigare gällt för andra hem, informera och samråda med den kommunen innan den fattar beslut.

Regeringen ansåg att det är angeläget att kommunerna lyssnar på varandra och tar stor hänsyn till de synpunkter som framförs om det lämpliga i tilltänkta placeringar. Det är även viktigt att lyssna på barnet eller den unge. Det kan få långtgående konsekvenser om man inte tar vederbörlig hänsyn. (Se prop. 2012/13:10 s. 70 och 129.)

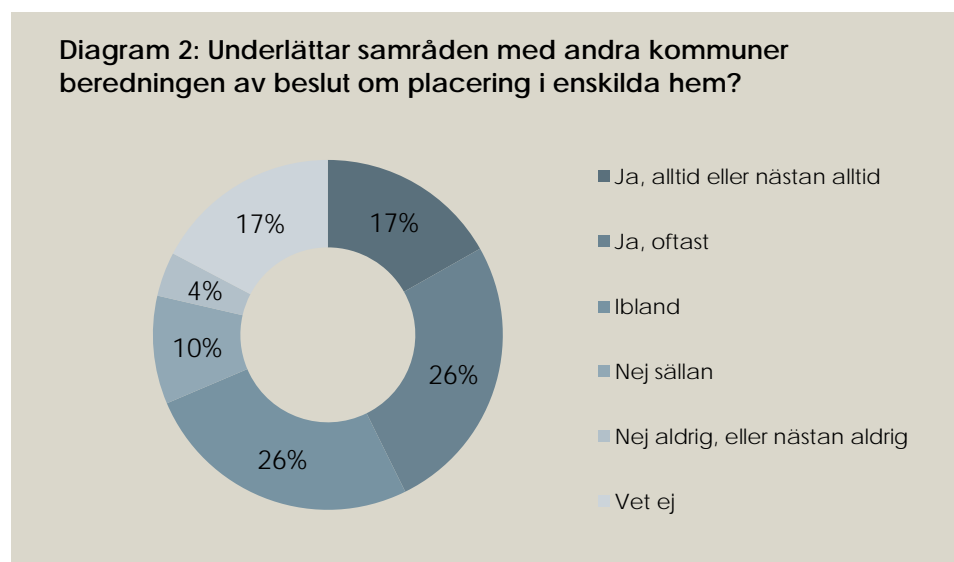
Källor

Frågan om samråd vid placering i annan kommun än den egna har undersökts i Socialstyrelsens enkätundersökning samt i intervjuer med socialsekreterare och chefer inom den sociala barn- och ungdomsvården. Därtill har frågan följts upp i granskningen av akter i de fyra kommuner där fördjupningsstudien ägde rum.

Information och samråd underlättar ofta, men inte alltid, enligt kommunerna

Socialstyrelsens enkät visar att det är mycket vanligt att placera barn i familjehem i annan kommun än den egna. Av de svarande uppgav 96 procent att de hade gjort det någon gång sedan januari 2013.

I enkäten frågade Socialstyrelsen om samråd med andra kommuner underlättar beredningen av beslut om placering i enskilda hem. De svarande kommunerna gav en blandad bild av om samrådet underlättar beredningen av beslut om placering i en annan kommun. Den största andelen av de svarande, 43 procent, svarade ”ja alltid” eller ”ja oftast”. Var fjärde kommun, 26 procent, svarade ”ibland” och 14 procent svarade ”nej sällan” eller ”nej aldrig”. Nästan var femte av de svarande, 17 procent, uppgav svaret ”vet ej”.

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning augusti-september 2015

Kommuner samråder inte alltid och samråden tillmäts inte alltid så stor betydelse

I en kommun beskrev de intervjuade socialsekreterarna hur samråd inför placering i en annan kommun kan gå till:

När vår kommun vill placera ett barn i ett familjehem i en annan kommun sker först registerkontroll och sedan referenstagning. Det ska vara referens från någon som känner familjehemmen genom sin yrkesroll eller som är bekant till familjen. Och så kollar vi om hemmet har haft någon placering tidigare. Sedan samråder vi med kommunen där familjehemmet finns enligt en checklista och tar kontakt med andra kommuner som har placering i hemmet för att berätta att vi planerar ytterligare placering i hemmet.

Flera av de intervjuade socialsekreterarna beskrev att de i de allra flesta fall samråder med andra kommuner inför beslut om placering, men att andra kommuner inte alltid samråder med dem inför placering i deras kommuner.

Såväl svaren i intervjuerna som kommunernas öppna kommentarer i enkäten indikerade vidare att samråden inte alltid tillmäts så stor betydelse. En kommun beskrev det på följande vis i enkäten:

[Samrådet] gör varken till eller från för vårt beslutsunderlag. Många gånger känner inte kommunerna till familjerna som vi frågar om.

De intervjuade socialsekreterarna uppgav att de regelmässigt tar kontakt med de kommuner där de planerar att placera barn, men begreppet ”samråd och information” tolkas emellanåt som liktydigt med att endast lämna information. Vidare kan tidpunkten för när kontakter tas med den mottagande kommunen variera.

Jag skickar ju för kännedom till kommunen att det här barnet har flyttat till er kommun och blivit placerat, eller ja, att det kommer att flytta... oftast så är det före [barnet flyttar].

Bristen på familjehem är en faktor som riskerar att undergräva betydelsen av samråd inför en placering. I enkäten uttryckte sig en kommun:

Det är inte alltid som kommuner följer det som framkommer under samråden. Bristen på familjehem gör att andra kommuner inte alltid har lyssnat när vi uppgett att det inte är lämpligt med placering.

Särskilt påfallande är bristen av familjehem för ensamkommande barn, vilket också påverkar den reella betydelsen av samråd inför placering.

På grund av den kaotiska situationen kring anvisningar från Migrationsverket har kvalitetsnivån [på utredning av familjehem] sänkts.

Några av de intervjuade socialsekreterarna beskrev en problematisk situation när de blir kontaktade av en annan kommun som planerar att placera ett barn i ett familjehem där och den egna kommunen inte känner till det aktuella familjehemmet. Det finns inga register över familjehem och det är oklart hur information som rör familjehem ska dokumenteras.

Avtal med familjehem

Ny bestämmelse:

Socialnämnden ska i samband med beslut om placering i ett familjehem ingå avtal med dem som nämnden avser att anlita som familjehem. Nämndens och familjehemmets åtaganden som avser barnets behov av stöd och skydd under placeringen ska framgå av avtalet. (6 kap. 6 b § SoL)

Bestämmelsen innebär att socialnämnden ska ingå avtal om familjehemsuppdrag direkt med dem som nämnden avser att anlita som familjehem. Avtalet ska klargöra socialtjänstens respektive familjehemmets ansvar och åtaganden när det gäller stöd och skydd till barnet. Det ska stå vad som ingår i nämndens respektive familjehemmets ansvar för att olika insatser kommer till stånd och för att målen i vård- och genomförandeplanen uppnås. Avtalet bör även innehålla övriga rättigheter och skyldigheter som nämnden respektive familjehemmet har när det gäller att ge barnet stöd och skydd. Därutöver bör avtalen innehålla uppgifter om uppdragets omfattning, uppsägningstider och ersättning. Det bör också framgå vad som gäller om familjehemmet har flera familjehemsplacerade barn och vill ta emot ytterligare barn. Regeringen ansåg att det är angeläget att tydligt klargöra de krav som nämnden ställer på familjehemmet kontra nämndens ansvar i ett avtal, eftersom familjehemmets uppdrag är komplext och innebär många åtaganden. Ett avtal är nödvändigt för att barnet ska få det stöd och de insatser som finns angivna i de planer som ska upprättas enligt lag, bland annat vård- och genomförandeplaner. (Se prop. 2012/13:10 s. 71 och 129–130.)

Källor

Frågan om avtal mellan socialnämnden och familjehem har undersökts i Socialstyrelsens enkät samt i intervjuer med socialsekreterare och med de regionala utvecklingsledarna. Socialstyrelsen har även fått se exempel på avtal vid kommunbesöken.

Socialnämnden ingår inte alltid avtal med konsulentstödda familjehem

Socialstyrelsens enkät visade att drygt 78 procent av de svarande kommunerna har en skriftlig rutin eller liknande dokument för upprättande av avtal mellan socialnämnd och familjehem.

Såväl intervjuerna med socialsekreterare som med regionala utvecklingsledare indikerar att det finns två modeller för avtalsskrivning, en för de direktrekryterade familjehemmen och en för de familjehem som rekryteras genom en extern aktör.

De avtal som Socialstyrelsen har tagit del av, reglerade de *direktrekryterade* familjehemmens uppdrag och inkluderade beskrivningar av barnens behov av stöd och skydd och planer för hur detta ska uppnås, såsom lagen kräver. Som regel finns det en standardiserad avtalsmall som fylls på med uppgifter om det placerade barnets behov av stöd och skydd.

Däremot, indikerade nästan alla intervjuade socialsekreterare och utvecklingsledare att det finns svårigheter för kommunerna att ingå avtal direkt med familjehem som rekryterats via en extern aktör, så kallade *konsulentstödda familjehem*. I många fall upprättas avtalet istället mellan socialnämnden och den externa aktören, som är en mellanhand. Detta strider mot bestämmelsen om avtal med familjehem som tydligt uttalar att socialnämnden ska sluta avtal direkt med den som utövar vården. I de fallen har socialnämnderna ofta mindre inflytande över avtalsmallen eftersom de externa aktörerna ofta har egna avtalsmallar som de vill använda. Detta kan leda till att det är oklart vilket ansvar och vilka uppgifter familjehemsföräldrarna respektive socialnämnden har, och att barnet inte får det stöd och de insatser som barnet behöver.

... då har ju de [aktören] ett avtal, ett färdigskrivet avtal. Sen bestämmer ju vi gemensamt vad de ska innehålla, men mallen äger ju de. Sen får de ju skicka förslag och så ... får man korrigera och så blir det något bra.

Utbildning av familjehem

Ny bestämmelse:

Socialnämnden ska tillhandahålla den utbildning som behövs för dem som nämnden avser att anlita för vård av barn i familjehem eller jourhem. (6 kap. 6 c § SoL)

Bestämmelsen slår fast att socialnämnden ska tillhandahålla den utbildning som behövs för dem som nämnden har för avsikt att anlita som familjehem eller jourhem. Målsättningen för nämnden bör vara att utbildningen är klar innan barnet placeras i hemmet. Ibland är detta inte möjligt men det är väsentligt att utbildningen kommer till stånd så snart det är möjligt. Oavsett skälet till placeringen ska familjehemmet kunna ge barnet eller den unge gott stöd och hantera olika situationer som kan uppkomma under placeringstiden. Familjehemmet måste till exempel ha kunskap och förmåga att förstå och möta både barnet och dess föräldrar. Behovet av utbildning till familjehems- och jourfamiljsföräldrar har varit väl känt. Vissa kommuner har ordnat utbildning inför familjehemsuppdraget även innan den nya bestämmelsen trädde ikraft, men det har inte varit någon självklarhet. Införandet av bestämmelsen grundar sig bland annat på de uppgifter om brister i familjehemsvården som kommit fram i länsstyrelsernas barnuppdrag 2006–2007, Vanvårdsutredningen (SOU 2009:99, SOU 2011:61), Upprättelseutredningen (SOU 2011:9) (Se prop. 2012/13:10 s. 72 och 130.)

Socialstyrelsen har på regeringens uppdrag tagit fram ett material för grundutbildning av jourhem och familjehem ”Ett hem att växa i” [5] och anordnat utbildningar för utbildare.

Källor

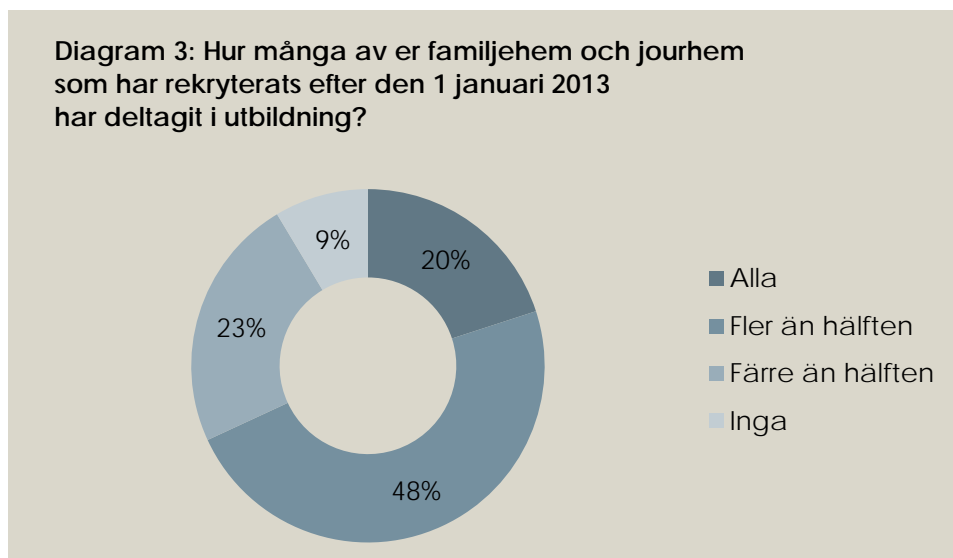
Socialstyrelsen har tagit upp socialnämndens skyldighet att tillhandahålla utbildning för blivande familjehemsföräldrar dels i enkätundersökningen och dels i intervjuer med regionala utvecklingsledare, socialsekreterare och familjehemsföräldrar.

Kommunerna tillhandahåller familjehemsutbildningar

Enligt enkätundersökningen erbjuder 81 procent av de svarande kommunerna grundutbildning för blivande familjehemsföräldrar med utgångspunkt i Socialstyrelsens utbildningsmaterial ”Ett hem att växa i” [5]. Totalt 70 procent erbjuder även enstaka seminarier, föreläsningar och temadagar. Närmare 22 procent av de svarande kommunerna erbjuder andra former av utbildning, till exempel specialutformade kurser för nyanlända som vill bli familjehem samt stöd- och samtalsgrupper. Några av kommunerna hänvisar i

enkätsvaren också till att konsulentstödda familjehem ofta får utbildning av det företag som familjehemmet är knutet till.

Av de kommuner som besvarade enkäten hade 94 procent rekryterat nya familjehem sedan januari 2013. Två tredjedelar, 68 procent, av dem uppgav att alla eller fler än hälften av dessa har deltagit i utbildning.

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning augusti-september 2015

När det gäller familjehemsutbildning uppgav 73 procent av de svarande kommunerna och stadsdelarna att de har en skriftlig rutin eller liknande dokument som beskriver hur utbildning av jour- och familjehem ska organiseras.

Familjehem för ensamkommande är underrepresenterade som deltagare

Enkätens öppna svar indikerade att familjehem för ensamkommande flyktingbarn är underrepresenterade vad gäller deltagande i utbildningar. En orsak till detta verkar vara att behovet ökar så snabbt att en del kommuner inte hinner med att tillhandahålla utbildning i takt med att de barnen placeras. Ytterligare en förklaring är enligt intervjuade socialsekreterare och utvecklingsledare att de utbildningsprogram som har tagits fram inte är anpassade för familjehem som tar emot flyktingbarn. De familjehemmen behöver exempelvis kunskap om migrationsprocessen. En tredje förklaring är att utbildningarna ges på svenska och att många familjehem som tar emot flyktingbarn själva är nyanlända och inte har hunnit skaffa sig tillräcklig goda språkkunskaper för att tillgodogöra sig utbildningen.

Utbildningar samordnas regionalt

Såväl utvecklingsledare som socialsekreterare framhöll i intervjuerna att många kommuner även innan lagkravet brukade erbjuda utbildning och fortbildning till blivande familjehem. Sedan lagändringen 2013 och Socialstyrelsens material för grundutbildning av jour- och familjehem samma år, har dock utbildningsfrågorna fått ett mer sammanhållet fokus, enligt ut-

vecklingsledarna, och det har blivit möjligt att samordna utbildningsinsatser länsvis.

Enkätsvaren och intervjuerna visar att det sällan är kommunerna själva som organiserar utbildning för blivande familjehem, utan att det samordnas på central nivå. I de flesta län samordnas utbildningar på länsnivå och i storstäderna på stadsnivå. Flera län har till exempel startat upp länsgemensamma enheter som både rekryterar och utbildar familjehem. I intervjuerna framkom att den centrala samordningen ger bättre kvalitet och kontinuitet i utbudet av utbildningar, eftersom efterfrågan på utbildning för familje- och jourhem i enskilda kommuner och stadsdelar ofta är oregelbunden och svår att förutse.

Socialstyrelsens utbildningsmaterial används

Utbildningsmaterialet för familje- och jourhem "Ett hem att växa i" [5] har tagits fram av Socialstyrelsen i syfte att alla kommuner i Sverige ska kunna erbjuda familje- och jourhem en nationellt likvärdig utbildning av god kvalitet. Materialet publicerades i början av 2013 och har spridits genom en nationell utbildning av utbildare som senare har utbildat nya utbildare på regional och lokal nivå. Enligt socialsekreterare och utvecklingsledare är materialet uppskattat i grundutbildningarna. Det används också i stor utsträckning, som nämnts ovan.

Dock pekade de intervjuade socialsekreterarna och utvecklingsledarna på vissa svagheter i materialet. Ett problem är att det är ganska enkelriktat och främst är anpassat till utbildning av "traditionella" familjehem och inte passar för andra sorters situationer. Till exempel skiljer sig jourhemmens mer kortvariga uppdrag från familjehemmens långsiktiga. Familjehem som tar emot ensamkommande flyktingsbarn behöver mer utbildning om gode männens roll och migrationsprocessen, och mindre utbildning om umgänge med de biologiska föräldrarna.

Ett annat problem som utvecklingsledarna lyfte var att materialet inte längre förvaltas på central nivå, eller som en av cheferna för den sociala barn- och ungdomsvården i en kommun uttryckte det:

Socialstyrelsen har tagit fram den här utbildningen och har rekommenderat alla kommuner att använda den. Men det är ingen som har ansvar för att följa upp hur den fungerar och sedan revidera den eller utveckla den. Så där fastnar vi. Vi har inte möjlighet att erbjuda alla sorters familjer en utbildning som passar.

Vården av de placerade barnen

Ändrad lydelse:

Socialnämnden ska i fråga om de barn som vårdas i ett familjehem, jourhem, annat enskilt hem eller ett hem för vård eller boende

- 1. medverka till att de får god vård och fostran och i övrigt gynnsamma uppväxtförhållanden,*
- 2. verka för att de får lämplig utbildning*
- 3. verka för att de får den hälso- och sjukvård som de behöver,*
- 4. lämna vårdnadshavarna och föräldrarna råd, stöd och annan hjälp som de behöver.*

(6 kap. 7 § SoL)

Socialnämnden skulle även tidigare verka för att barn som är placerade i familjehem, jourhem eller annat enskilt hem fick en lämplig utbildning. I praktiken hade socialnämnden även detta ansvar för dem som vårdades i HVB, men nu står det uttryckligen i lagen att nämndens ansvar även omfattar barn som placerats på HVB.

Bestämmelsen om att socialnämnden ska verka för att placerade barn får den hälso- och sjukvård de behöver är ny och även den omfattar alla barn som placerats utanför det egna hemmet. Bestämmelsen innebär att socialtjänsten ska verka för att placerade barn och ungdomar får den utbildning de har rätt till enligt skollagen och att deras behov av hälso- och sjukvård blir tillgodosett enligt den lagstiftning som reglerar detta område. Det betyder att nämnden ska vara aktiv i att få till stånd undersökningar, insatser och behandlingar som barnet eller den unge kan behöva. (Se prop. 2012/13:10 s. 80-84 och 130.)

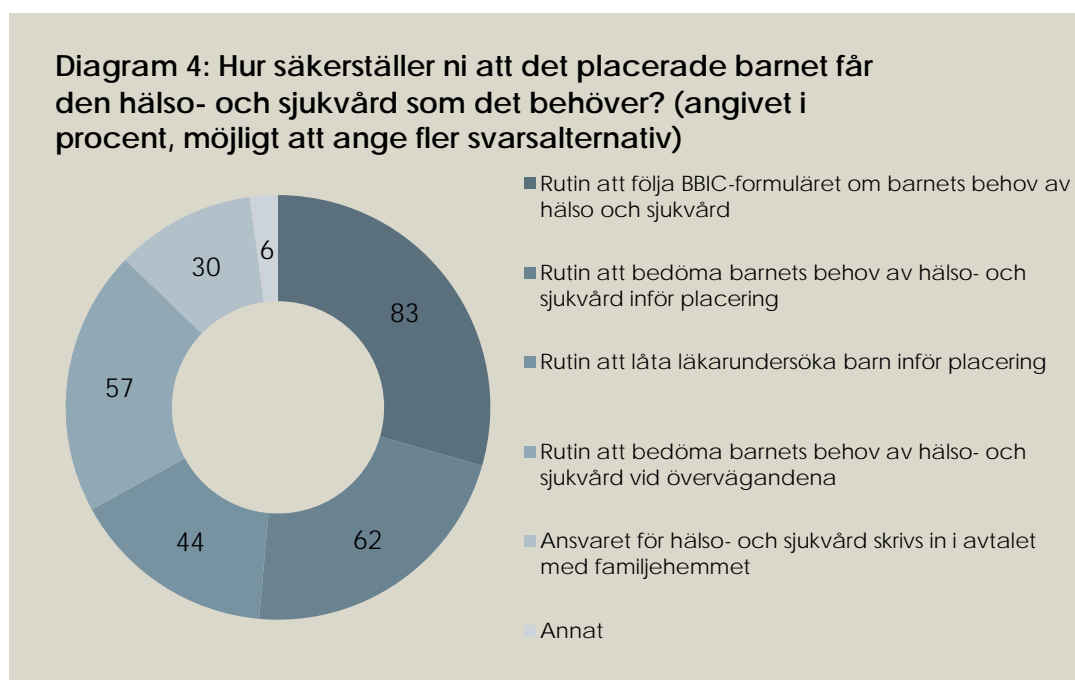
Tidigare skulle socialnämnden ge vårdnadshavarna till placerade barn råd, stöd och annan hjälp som de behöver. Den nya bestämmelsen innebär att socialnämnden ska lämna samma stöd till föräldrar till placerade barn som inte är vårdnadshavare. Bestämmelsen riktar sig till socialnämnden och grundar inte någon självständig rätt till insatser för föräldrarna. Det är barnets behov som ska vara i centrum. (Se prop. 2012/13:10 s. 83–85.)

Källor

Socialstyrelsen har använt enkät och intervjuer för att undersöka frågan om socialnämndens ansvar för placerade barns vård, hälso- och sjukvård och utbildning samt stöd och hjälp till vårdnadshavare och föräldrar. Intervjuerna gjordes med socialsekreterare, socialchefer och utvecklingsledare. Därutöver har myndigheten hämtat vissa data ur öppna jämförelser för perioden 2013–2014.

Oklar ansvarsfördelning kring placerade barns hälso- och sjukvård

I enkäten fick kommuner och stadsdelar ange hur de säkerställer placerade barns behov av hälso- och sjukvård. Där framkom att 62 procent av kommunerna har som rutin att bedöma barnets behov av hälso- och sjukvård inför en placering, och 44 procent har som rutin att låta barn genomgå en läkarundersökning inför placering. Vidare angav 57 procent av kommunerna att de har som rutin att bedöma barns behov av hälso- och sjukvård i samband med de regelbundna övervägandena.

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning augusti-september 2015

Intervjuerna med socialsekreterare visade att synen på ansvarsfördelningen mellan socialnämnden och familjehemmen varierar när det gäller hälso- och sjukvård för ett placerat barn. Frågan är vem som har huvudansvaret för att de olika delarna av den planerade vården genomförs, men också vem som är ansvarig för att omsätta den långsiktiga planeringen till praktisk vardag.

Vad det gäller hälsoundersökningar vid placeringar beskriver flera av de intervjuade socialsekreterarna att det kan vara svårt att få till dem, detta delvis för att ansvarsfördelningen mellan kommun och landsting inte alltid är tydlig.

I en kommun låter man medvetet bli att låta undersöka barnet inför en placering, enligt intervjuade socialchefer. Om barnet vid placeringen byter kommun, så finns det nämligen en risk att informationen om barnets hälsotillstånd och behov av hälso- och sjukvård stannar kvar i placeringskommunen och inte följer med till den kommun där barnet vårdas. Därför regleras detta i avtalet med familjehemmet; de ska se till att barnet får en adekvat läkarundersökning och att den följs upp med nödvändig behandling.

Överenskommelser om hälso- och sjukvård för placerade barn blir allt vanligare

De regionala utvecklingsledarna beskrev i intervjuerna de överenskommelser som många landsting och kommuner har slutit vad gäller läkar- och hälsoundersökningar för barn som vårdas utanför det egna hemmet. I flera fall har de lett fram till en mall för vad som ska ingå i den generella läkarundersökningen och ett beslut om vem som ska genomföra den. Ofta är de barnmedicinska mottagningarna utförare.

De intervjuade utvecklingsledarna framhöll att överenskommelserna överlag har fungerat bra, men att det kan vara svårt att få ut information om överenskommelserna till verksamheterna. Det har fungerat bra att på ledningsnivå komma överens, men sedan har det varit svårare att förankra överenskommelserna på den praktiska nivån där de som ska utföra besluten inte känner till detaljerna eller förutsättningarna. Vidare upplevs det som besvärligt att rekvirera journaler, även om det finns ett samtycke till att någon i landstinget får göra det. Ett tredje problem är kostnader och betalning. I de län som de intervjuade utvecklingsledarna verkar i har kommuner och landsting kommit överens om en fast kostnad för läkarundersökningar av barn som placeras. Enligt utvecklingsledarna kan det finnas fördelar med att kommunerna betalar för detta eftersom de då till exempel kan ställa krav på att få dokumentation inom en viss tid. Samtidigt tycker en del kommunchefer att det är fel att kommunerna ska betala för undersökningarna eftersom de anser att kommuner och landsting har ett gemensamt ansvar för de placerade barnen.

Kommuner och landsting har kommit olika långt i fråga om överenskommelser om läkar- och hälsoundersökningar för barn som placeras. I några län har man haft överenskommelser om detta ända sedan 2008 medan andra startade ett sådant samarbete först 2014. Överenskommelserna ser också väldigt olika ut, i vissa län betalar kommunerna ingenting för undersökningarna medan kommunerna i andra län behöver betala en avgift (varierar mellan 1 000 och 2 000 kronor) till landstinget för varje undersökning. En av utvecklingsledarna uttryckte en önskan om ett nationellt ställningstagande av exempelvis SKL, så att det blir tydligt vem som ska stå för kostnaderna – landstingen eller kommunerna.

Placerade barns tandhälsa har tidigare inte ingått i överenskommelserna, eftersom synen har varit att alla barn ändå blir kallade på regelbundna kontroller (till skillnad från en grundlig generell läkarundersökning som inte är en rutinhändelse). Flera av utvecklingsledarna nämnde dock att forskning på senare tid har uppmärksammat att det finns vissa luckor; alla barn blir kallade till kontroll, men alla barn kommer inte. Det, menade utvecklingsledarna är en orsak till att även tandvård behöver ingå i överenskommelserna så att barnens behov av tandvård helt säkert täcks in.

Öppna jämförelser visar att andelen kommuner som har överenskommelser med landstinget gällande hälso- och sjukvård av placerade barn har ökat sedan 2012 (då mätningarna började). Tabell 1 redovisar andelen kommuner med avtal för barnhälsovård, primärvård, barn- och ungdomspsykiatri, barn-

och ungdomsmedicin, tandvård samt barn- och ungdomshabilitering årsvis sedan 2012.

Tabell 1: Andel kommuner i riket som har överenskommelser med respektive landsting om hälso- och sjukvård för placerade barn (i procent)

Vårdsektor	2012	2013	2014
Barnhälsovård	38	50	63
Primärvård	*	45	61
Barn- och ungdomsmedicin	*	44	56
Barn- och ungdomspsykiatri	46	69	74
Barn- och ungdomshabilitering	*	47	55
Tandvård	*	15	34

Källa: Öppna Jämförelser 2013–2015 som rör kommunernas verksamhet under perioden 1 november 2011 – 1 november 2014

*Mätning inte gjord det aktuella året

Stöd till föräldrar och vårdnadshavare sker oftast individuellt

Föräldrar och vårdnadshavare vars barn är placerade får oftast stöd i form av individuell kontakt med handläggare. I enkäten var det 93 procent av de svarande kommunerna och stadsdelarna som angav detta. Ungefär 29 procent uppgav att de erbjuder strukturerat stöd i form av stödgrupper, föräldrautbildningar eller informationsträffar. Andra former av stöd som kommunerna tar upp i de öppna svaren är familjebehandling, insatser via öppenvården, såsom stödsamtal samt nätverksmöten och stöd för att utveckla föräldraskapet. Vissa kommuner klassar även umgängesstöd som en form av stöd till föräldrar och vårdnadshavare.

Det är inte så många kommuner och stadsdelar som har en skriftlig rutin eller liknande dokument för hur de ska erbjuda stöd till föräldrar och vårdnadshavare. Enligt enkätundersökningen hade 37 procent det.

Stöd till föräldrar och vårdnadshavare är ett utvecklingsområde

Enligt de intervjuade regionala utvecklingsledarna finns det stora variationer i stödet till föräldrar och vårdnadshavare från olika kommuner. Den samlade bilden är att stöd till föräldrar och vårdnadshavare fortfarande är ett utvecklingsområde. En kartläggning av stöd till föräldrar vars barn är placerade, som påbörjades av socialnämnden i Stockholms stad 2014, beskriver flera projekt för utveckling av föräldrastöd runtom i landet och pekar samtidigt på att området inte är tillräckligt utforskat [6].

Socialnämndens uppdrag att följa vården

Ny bestämmelse:

Socialnämnden ska noga följa vården av de barn och unga som vårdas i ett familjehem, jourhem eller hem för vård eller boende främst genom

- 1. regelbundna personliga besök i det hem där barnet eller den unge vistas*
- 2. enskilda samtal med barnet eller den unge*
- 3. samtal med den eller dem som har tagit emot barnet eller den unge i sitt hem och*
- 4. samtal med vårdnadshavarna.*

Socialnämnden ska särskilt uppmärksamma barnets eller den unges hälsa, utveckling, sociala beteende, skolgång samt relationer till anhöriga och andra närstående

(6 kap. 7 b § SoL samt 13 a § LVU)

Bestämmelserna motsvarar i sak den tidigare bestämmelsen i 5 kap. 1 b § SoL och bestämmelsen i 13 § första stycket LVU. Att noga följa och stödja de barn som omhändertagits för samhällsvård, är en av den sociala barn- och ungdomsvårdens viktigaste uppgifter. Det primära syftet med uppföljningen är att se till att vården är rättssäker och trygg och utgår från barnens och de ungas behov, med utgångspunkt från de vård- respektive genomförandeplaner som upprättats. Ett annat syfte är att få underlag för överväganden och prövningar av om vården fortfarande behövs. Socialtjänstens uppföljning av barn och unga i pågående vård har dock länge kritiserats, bland annat för att besöken hos de placerade barnen varit för få och att viktiga områden som barnets skolsituation och hälsa inte följts upp. Regeringen ansåg att föreskrifterna om socialnämndens ansvar att följa vården skulle flyttas från socialtjänstförordningen till de berörda lagarna för att göra bestämmelsen mer framträdande och tydligare för dem som berörs. (Se prop. 2012/13:10 s. 76–78, 130 och 137–138.)

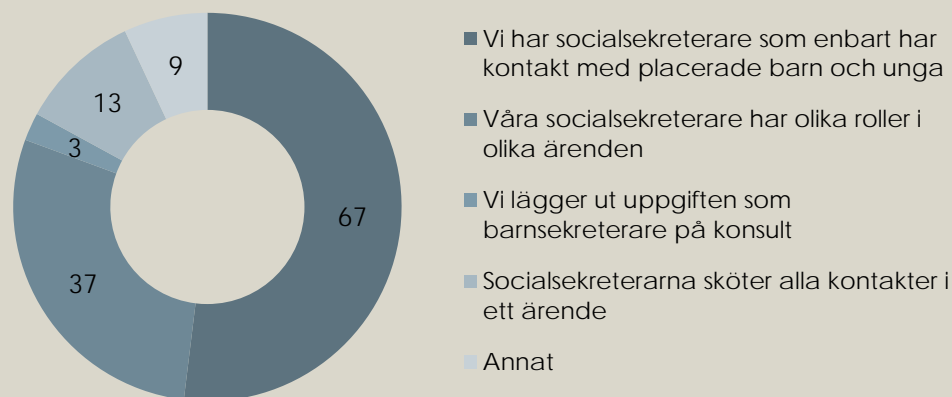
Källor

Frågan om socialnämndens uppdrag att följa vården av placerade barn har undersökts i enkäten samt i intervjuer med socialsekreterare och regionala utvecklingsledare och med barn. (Den sammanfaller i vissa moment med vad som tidigare beskrivits i kapitlet om barns delaktighet, till exempel i avsnittet om barnets egen socialsekreterare).

Alla kommunerna har inte särskilt utsedda socialsekreterare som enbart företräder barnet

Enkätundersökningen visade att det finns skillnader i hur olika kommuner organiserar sitt arbete med att följa vården av placerade barn. Två tredjedelar av de svarande, eller 67 procent, uppgav att de har socialsekreterare vars primära uppgift är att ha kontakt med placerade barn och unga. En dryg tredjedel, eller 37 procent, uppgav att deras socialsekreterare har olika roller i olika ärenden, vilket betyder att en socialsekreterare kan vara barnets särskilda socialsekreterare i ett ärende och familjehemmets socialsekreterare i ett annat. Det var 3 procent av kommunerna som uppgav att de i vissa fall lägger ut uppgiften att vara särskild socialsekreterare för ett placerat barn på en konsult. Närmare 13 procent uppgav att en och samma socialsekreterare har hand om kontakterna både med vårdgivaren (familjehemmet eller HVB) och med barnet och dess vårdnadshavare eller förälder. I enkätens öppna svar angav flera av kommunerna att de inte har möjlighet att ha särskilt utsedda sekreterare som enbart har ansvar för kontakterna med de placerade barnen. De menar att arbetsgruppen är för liten och det inte finns tillräckligt många handläggare för att ha en sådan uppdelning av kontaktansvaret. Diagram 5 visar fördelningen av enkätsvar. Flera svarsalternativ var möjliga och därför är summan av andelarna mer än 100 procent.

Diagram 5: Vilka arbetssätt har ni för att följa vården av barn och unga som placerats enligt SoL eller LVU i familjehem eller HVB? (angivet i procent, möjligt att ange flera svarsalternativ)

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning augusti-september 2015

Svårt att prioritera kontinuerlig uppföljning av vården

Samtliga intervjuade socialsekreterare framhöll att det är mycket viktigt att följa barnens utveckling i familjehemmet och att kontakten bör vara tät. Samtidigt menade flera av dem att det i praktiken inte alltid är möjligt att ha så tät kontakt med barnen som de skulle behöva, på grund av att de behöver prioritera akuta arbetsuppgifter. Exempelvis går akuta skyddsbedömningar alltid före ett besök hos ett placerat barn. En person beskriver svårigheten med att vara barnets särskilda socialsekreterare och samtidigt ha fortsatt

ansvar för utredningar om andra barn, när händelser inträffar som man inte kan styra över.

Det [att följa vården av ett placerat barn] hamnar ju inte högst upp på prioriteringslistan om man har ett familjehem som fungerar och barnen mår bra där och det inte är några bekymmer, det är klart att det tyvärr hamnar längre ner på listan varje gång det händer något akut.

Samtidigt uttrycker några av de intervjuade att det är nödvändigt att ha en kontinuerlig kontakt såväl med barnet som med familjehemmen eller HVB, för annars är det svårt att upptäcka förändringar och agera på eventuella missförhållanden i tid. Det blir ett svåröst dilemma, för socialsekreterarna. Eller som en av de intervjuade uttryckte det:

Vi vet inte om det fungerar om vi inte har en tät kontakt. Så är det ju.

Barnets särskilt utsedda socialsekreterare

Ny bestämmelse:

När vård ges i ett familjehem eller ett hem för vård och boende, ska det finnas en av socialnämnden särskilt utsedd socialsekreterare som ansvarar för kontakterna med barnet eller den unge. Socialsekreteraren ska besöka barnet eller den unge regelbundet i den omfattning som är lämplig utifrån barnets eller den unges behov och önskemål. (6 kap. 7 c § SoL)

Syftet med paragrafen är att garantera att det under hela den tid som vården pågår finns en särskilt utsedd socialsekreterare som har att ansvara för kontakterna med barnet eller den unge. Det är viktigt med kontakt och insyn för att kunna se till att barnet eller den unge får god vård och för att kunna följa upp vårdplanen och genomförandeplanen. En god och förtroendefull kontakt med barnet eller den unge är dessutom en förutsättning för att upptäcka eventuella missförhållanden. En viktig förutsättning för att kunna skapa denna kontakt är att barnet eller den unge vet vilken socialsekreterare som är ansvarig för kontakterna med just honom eller henne. Så långt det är möjligt bör denna socialsekreterare ha en självständig ställning i förhållande till familjehemmet eller hemmet för vård och boende, det vill säga inte handlägga frågor som rör villkoren för uppdraget mellan socialtjänsten och vårdgivaren.

Vad gäller föräldrarna skriver regeringen att det inte bör regleras i lag om det är barnets socialsekreterare som har kontakten med föräldrarna eller om den funktionen ska ligga hos den socialsekreterare som har kontakterna med familjehemmet eller HVB. Detta bör avgöras efter förutsättningarna i vare enskilt fall. (Se prop. 2012/13:10 s. 77–80 och 130-131.)

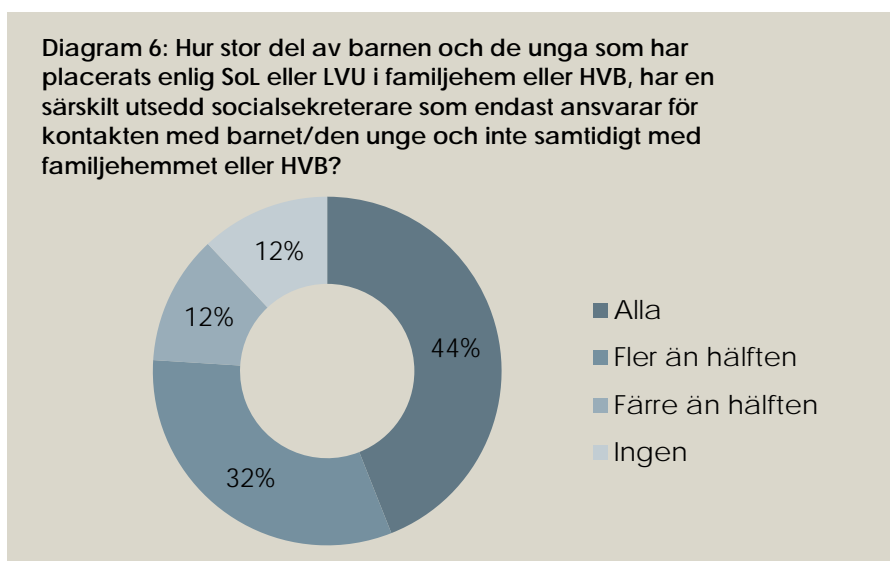
Källor

Frågan om barnets särskilt utsedde socialsekreterare har undersökts i enkäten och i intervjuer med socialsekreterare, familjehemsföräldrar och placerade barn.

Alla placerade barn har inte en särskilt utsedd socialsekreterare

Socialstyrelsens enkät visade att det är långt ifrån alla placerade barn som har en egen särskilt utsedd socialsekreterare, det vill säga en socialsekreterare som uteslutande har ansvar för kontakterna med barnet eller den unge och inte samtidigt med familjehemmet eller HVB. Närmare 12 procent av de svarande kommunerna och stadsdelarna uppgav att inget av deras barn som är placerade i familjehem eller HVB har en särskilt utsedd socialsekreterare. Ytterligare 12 procent uppgav att färre än hälften av de placerade barnen har

det. Närmare hälften av landets kommuner och stadsdelar, 44 procent, uppgav att alla barn som är placerade har en egen socialsekreterare.

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning augusti–september 2015

Vanligt att ensamkommande har en särskilt utsedd socialsekreterare som även ansvarar för kontakterna med hemmet

De ensamkommande flyktingbarnen som är placerade på HVB eller i ett stödboende, har sällan en särskilt utsedd socialsekreterare, enligt enkätens öppna svar och intervjuer med socialsekreterare, gode män och personal på HVB. Ofta har socialnämnderna ordnat så att det är en enskild eller ett fåtal socialsekreterare som har hela ansvaret för kontakter i de ensamkommandes ärenden, det vill säga att en och samma socialsekreterare har ansvar för kontakterna både med barnet självt och med barnens boende (i de allra flesta fall handlar det om HVB eller stödboende).

Vanligt med rutiner för besök hos placerade barn

Enkäten visade att närmare 84 procent av de svarande kommunerna och stadsdelarna har rutiner för hur ofta den särskilt utsedda socialsekreteraren bör besöka ett barn eller ungdom som är placerad i familjehem eller HVB. Oftast gäller det fyra gånger per år, 74 procent av de svarande uppgav den frekvensen. Minst fyra besök per år är också vad Socialstyrelsen rekommenderar i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2012:11) om socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem eller hem för vård eller boende. Dock varierar kommunerna och stadsdelarnas svar i enkäten. Det högsta antalet besök per år var tio och det lägsta var två.

Kontinuitet är viktigt

Flera av de intervjuade socialsekreterarna och familjehemsföräldrarna lyfte fram att det är viktigt med kontinuitet i barnets kontakter med socialtjänsten. De flesta barn behöver träffa sin socialsekreterare ett flertal tillfällen innan de känner tillit och förtroende, menade socialsekreterarna. Därför är det viktigt

med kontinuerliga kontakter, vilket kan vara svårt att uppnå. Det framkom också av intervjuerna att för kommuner och stadsdelar där personalomsättningen är hög, är det svårt att skapa fungerande relationer mellan placerade barn och ansvariga socialsekreterare. Som tidigare nämnts prioriterar socialsekreterarna också ibland akuta skyddsbedömningar eller andra akuta insatser framför ett besök hos ett placerat barn. Särskilt om de, kanske baserat på tidigare kontakter och besök, känner sig trygga med att barnet har det bra. De intervjuade socialsekreterarna påpekade att när de tvingas prioritera bort besök och möten, påverkar det också kontinuiteten och byggandet av den relation som är nödvändig för att barnet ska känna tillit och förtroende och våga berätta hur det är.

Geografiska avstånd försvårar

De geografiska avstånden kan göra det svårt för socialsekreterarna att besöka barn och unga som är placerade, och det är mycket vanligt att kommuner placerar barn och unga familjehem och HVB i andra kommuner. Några av de intervjuade socialsekreterarna beskrev att det i vissa fall kan gå åt en hel dag eller flera arbetsdagar för att besöka ett barn.

Många olika kontaktvägar är möjliga

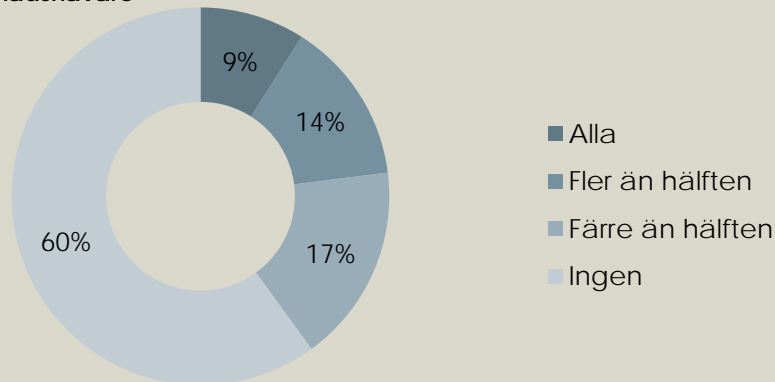
Enkäten visade att socialsekreterarna erbjuder de placerade barnen olika vägar att ta kontakt vid sidan av de personliga möten som regelbundet ska genomföras. Nästan alla svarande (99, 94 respektive 92 procent) uppgav att de alltid erbjuder kontakt via telefon, mejl och sms. Närmare 68 procent av de svarande erbjuder barnen och de unga att göra spontanbesök på socialkontoret. Exempel på andra kontaktvägar som erbjuds är Skype och andra internettjänster som Viber eller WhatsApp. Barnen och de unga erbjuds också att skicka brev med posten eller att förmedla sig genom ombud, till exempel en lärare eller familjehemsförälder.

Telefon och sms är de kontaktvägar som enligt enkäten främst används av barnen och de unga, 67 respektive 66 procent av de svarande uppgav dessa alternativ. Att mejla och göra spontanbesök är mindre vanligt. Därtill var det 9 procent av de svarande som uppgav att barnen sällan tar kontakt själva.

Barnets socialsekreterare är ofta även föräldrarnas

Socialstyrelsens enkät visade att det är mycket vanligt att de socialsekreterare som har ansvaret för kontakterna med ett barn som är placerat i familjehem eller HVB, samtidigt har ansvar för kontakterna med de biologiska föräldrarna eller vårdnadshavarna. Närmare 60 procent av de svarande kommunerna och stadsdelarna uppgav att det är ordnat så för alla deras socialsekreterare som har ansvar för kontakt med placerade barn och unga. Endast 9 procent av de svarande uppgav att ansvaret för kontakterna med barnet respektive föräldrarna alltid är uppdelat på olika socialsekreterare.

Diagram 7: Hur stor del av barnen och de unga som har placerats enligt SoL eller LVU i familjehem eller HVB har en särskilt utsedd socialsekreterare som ansvarar för kontakten med barnet eller den unge och inte samtidigt med föräldrar eller vårdnadshavare

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning augusti-september 2015

I intervjuerna med familjehemsföräldrar och socialsekreterare framkom att det ibland kan vara problematiskt att samma socialsekreterare har kontakt med barnet och med de biologiska föräldrarna. Särskilt svårt blir det när barnet i fråga har varit svårt utsatt av sin förälder eller av andra skäl har lågt förtroende för föräldern eller känner rädsla. Detsamma gäller i situationer när föräldern begär hemtagning och barnet inte vill flytta hem. Om barnet vet att föräldern har samma kontaktperson inom socialtjänsten som barnet själv har, kan det stå i vägen för barnets förtroende för den egna socialsekreteraren.

Några socialsekreterare vittnade också om att det ibland kan kännas ohållbart att samtidigt vara barnets och föräldrarnas socialsekreterare, eftersom det finns en risk att föräldrar med kontaktsökande beteende tar för mycket av socialsekreterarens arbetstid i anspråk. Det blir då på bekostnad av tid som är avsatt för att besöka och ha kontakt med barnet, vilket inte alls är i barnets intresse.

Vi har haft särskilda barnsekreterare sedan 2008. De har även kontakten med de biologiska föräldrarna och denna kontakt upplevs som "slitig" och medför svårigheter att bibehålla barnets perspektiv.

Samtidigt framhöll flera socialsekreterare att en återförening kan gå lättare om en och samma socialsekreterare ansvarar för både barnet och föräldern eller vårdnadshavaren. Men det förutsätter att barnet har en någorlunda trygg relation med föräldern i grunden.

Överväganden om vårdens inriktning och utformning

Ändrad lydelse:

Vårdas ett barn med stöd av denna lag i ett annat hem än det egna, ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vården fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas. (6 kap 8 § SoL)

Socialnämnden har även tidigare haft ett lagreglerat krav på att minst en gång var sjätte månad överväga om vården fortfarande behövs. Nu ska dessa överväganden även omfatta hur vården framöver ska inriktas och utformas för att uppnå långsiktiga och stabila lösningar. Genom denna ändring kan övervägandet också inbegripa frågan om barnet det inom en rimlig framtid kan återförenas med sina föräldrar. Bakgrunden till tillägget är att regeringen ansåg att det behövdes ökad förutsägbarhet för både barn, vårdnadshavare och vårdgivare samt en större öppenhet kring de bedömningar som gör i samband med att behovet av fortsatt vård övervägs. (Se prop. 2012/13:10 s. 81–82 och 131.)

Källor

Frågan om överväganden om inriktning och utformning av placerade barns vård har undersökts i enkäten och i intervjuer med socialsekreterare, familjehemsföräldrar och barn.

Ändringen har i många kommuner lett till ett förändrat arbetssätt

I Socialstyrelsens enkät uppgav 45 procent av de svarande kommunerna och stadsdelarna att lagändringen 2013 inte har påverkat deras sätt att arbeta med överväganden vid placeringar. En något mindre andel, 39 procent, uppgav att ändringen har påverkat deras arbetssätt medan närmare 16 procent uppgav att de inte visste.

Av de svarande uppgav 77 procent att de hade en skriftlig rutin eller liknande dokument som beskriver hur de ska göra överväganden om vårdens inriktning och utformning.

Enkätens öppna svar visade att många kommuner redan före lagändringen hade börjat ta upp frågan om hur vården av placerade barn bör utformas och inriktas vid överväganden. Flera kommuner hänvisade i sina svar att de sedan flera år har följt BBIC-formuläret för överväganden, och de nämner att formuläret tar upp de moment som infördes i lag i januari 2013.

De kommuner som hade förändrat sitt arbetssätt i och med lagändringen, beskrev bland annat en förändring i förhållningssätt till att vara mer framåtblickande och att de berörda barnen i högre utsträckning nu involveras i arbetet med överväganden. Denna ökade medvetenhet om vikten av långsik-

tighet i insatser bekräftades av flera av de intervjuade socialsekreterarna, och de resonerade om hur viktigt det är att under en pågående placering utreda och överväga om vården fortfarande behövs och hur den i så fall bör inriktas och utformas.

Långsiktighet vid överväganden har fått genomslag

De intervjuade familjehemsföräldrar som har erfarenhet av att vara familjehem under en längre tid vittnar om att det verkar finnas en större medvetenhet hos socialtjänsten om långsiktighet vid övervägandena och att man tar upp mer djupgående frågor om planering för den framtida vården. I denna uppföljning går det inte att avgöra hur medvetna de berörda barnen är att socialnämnden regelbundet gör överväganden. Barns delaktighet beror, som beskrivits i tidigare kapitel, på barnens ålder och mognad. Under fokusgruppintervjun med barn i övre tonåren, som haft kontakt med socialtjänsten under sin uppväxt, förklarade intervjuledarna vad övervägande om vårdens inriktning och utformning innebär och att lagen säger att det måste göras var sjätte månad. En av tonåringarna kände igen sig:

Jaha! Är det det vi gör när soc kommer och äter bullar och vi har städlat en massa innan de ska komma?!

Graden av barns delaktighet i överväganden om vården verkar också vara avhängig vilken information de får och hur uppgifter presenteras. En av tonåringarna berättade:

Jag vet inte så noga, men det var en gång när soc kom hem till oss, alltså där jag bor nu i familjehemmet, de kom hem och pratade, och så frågade jag när jag ska flytta hem igen och då sa de att jag inte ska göra det. Inte som det ser ut nu. Och sedan har de inte tagit upp det något mer. Det var ganska länge sedan. Jag har bott där [i familjehemmet] i drygt ett år.

Råd och stöd efter vårdnadsöverflyttning

Ändrad lydelse:

Om vårdnaden av ett barn har flyttats till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare som barnet tidigare har varit familjehemsplacerat hos, får kommunen fortsätta att betala dessa vårdnadshavare skälig ersättning. Vid sådan överflyttning av vårdnaden ska socialnämnden ge särskilt förordnade vårdnadshavare råd och stöd.

Råd och stöd ska ges av socialnämnden i den kommun som beslutar om familjehemsplaceringen om särskilt förordnade vårdnadshavare begär det. (6 kap. 11 § SoL)

År 2006 följde Socialstyrelsen upp treårsregeln när det gäller överväganden av vårdnadsöverflyttningar och kom fram till att antalet genomförda vårdnadsöverflyttningar är förhållandevis lågt. Många familjehemsföräldrar har varit tveksamma till vårdnadsöverflyttningar bland annat för att de förlorar stödet från socialtjänsten i placeringskommunen samtidigt som de upplever det som oklart vilket stöd de kan få av hemkommunen. Familjehemmen efterfrågade stöd på grund av barnets problematik eller i kontakten med de biologiska föräldrarna. När en vårdnadsöverflyttning bedöms vara det bästa för det enskilda barnet behöver familjehemsföräldrarna, enligt regeringens bedömning garanteras fortsatt stöd från placeringskommunen där det redan finns en etablerad kontakt. Därför infördes bestämmelsen att råd och stöd ska ges av socialnämnden i den kommun som beslutat om familjehemsplaceringen, om de särskilt förordnade vårdnadshavarna begär det. (Se prop. 2012/13:10 s. 89–90.)

Källor

Socialstyrelsen har undersökt frågan om råd och stöd till familjehemsföräldrar efter en vårdnadsöverflyttning i såväl enkäten som i intervjuerna med socialsekreterare. Därtill har myndigheten gjort uttag ur Statens officiella statistik angående vårdnadsöverflyttningar.

Vårdnadsöverflyttning förekommer sällan

Tidigare undersökningar har visat att det är ovanligt överflyttning av vårdnaden om ett placerat barn till familjehemsföräldrar, enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Det framgår till exempel av Socialstyrelsens kartläggning "Nationella adoptioner av barn i familjehem" från 2014 [7]. Uttag ur Statens officiella statistik för perioden 2010–2014 har också visat att antalet vårdnadsöverflyttningar och andelen unika kommuner som haft en vårdnadsöverflyttning i sin kommun har legat på ungefär samma nivåer under den undersökta perioden. Möjligen har antalet ökat något, men det är svårt att bedöma

eftersom det handlar om små tal som också behöver ställas i proportion till antalet placeringar⁵.

Tabell 2: Antal vårdnadsöverflyttningar i riket under perioden 2010–2014 samt andel kommuner som haft vårdnadsöverflyttningar

År	Antal vårdnadsöverflyttningar i riket enligt 6 kap. 8 FB	Andel kommuner som rapporterat in någon vårdnadsöverflyttning enligt 6 kap. 8 § FB
2010	245	38 %
2011	213	33 %
2012	246	34 %
2013	259	37 %
2014	285	36 %

Andel unika kommuner som någon gång under perioden 2010–2014 rapporterade in någon vårdnadsöverflyttning: 72 %

Källa: Statens officiella statistik, särskilt uttag 2015-07-02

Genomgången av statistiken visar att frågan om råd och stöd till familjehemsföräldrar efter en vårdnadsöverflyttning varit aktuell endast i 72 procent av landets kommuner under perioden 2010–2014. Andelen var ännu mindre 2013–2014, alltså den period som den nya lagstiftningen varit i bruk: 50 procent, eller 146 unika kommuner.

Råd och stöd till familjehemsföräldrar ges efter behov

Socialstyrelsens enkätundersökning till kommuner och stadsdelar 2015 efterfrågade vilken typ av stöd socialnämnderna erbjuder till familjehemsföräldrar som har tagit över vårdnaden. Enligt svaren är det vanligt att socialtjänsten ger råd och stöd i form av stödsamtal och individuell handledning i föräldraskapet. Många av de svarande uppgav att råd och stöd ges vid behov och på familjernas initiativ. Några fortsätter ge samma sorts stöd och samma ekonomiska ersättningsnivåer som innan vårdnadsöverflyttningen och att de gör hembesök i nästan samma omfattning som före en vårdnadsöverflyttning. Ytterligare några kommuner uppgav att de ger praktiskt stöd till familjehemmen i umgängesfrågor, för att underlätta ett fortsatt umgänge med barnets biologiska föräldrar.

Det är inte så vanligt att kommuner och stadsdelar har upprättat en skriftlig rutin eller liknande dokument för råd och stöd till familjehemsföräldrar efter en vårdnadsöverflyttning. Av de svarande i enkäten uppgav endast 37 procent att de har det.

⁵ Som exempel var antalet vårdnadsöverflyttningar under 2012 (246), relativt litet i jämförelse med antalet barn och familjer som kan tänkas beröras. Den 1 nov 2012 hade 2 469 barn varit placerade i fem år eller mer. Av dessa var 904 yngre än 1 år när de placerades första gången. Det var samtidigt cirka 20 800 barn och unga som hade en pågående heldygnsinsats.

Oklar effekt av ändringen om fortsatt råd och stöd från placeringskommunen

Kommunerna och stadsdelarna kan i de flesta fall inte bedöma om den nya bestämmelsen har gjort familjehemsföräldrar mer positivt inställda till en vårdnadsöverflyttning. Drygt 49 procent svarade ”vet ej” på den enkätfrågan. Närmare 22 procent bedömer att lagändringen från januari 2013 har inneburit en positiv attitydförändring, medan 29 procent bedömer att den inte har det.

Sedan lagändringen tar ungefär 42 procent av kommunerna oftare än tidigare tar upp frågan om vårdnadsöverflyttning med familjehemsföräldrarna. I enkätens öppna svar uppgav många kommuner att de redan innan hade arbetat systematiskt med att lyfta frågan om vårdnadsöverflyttning i samband med överväganden. Några av de svarande uppgav också att deras kommuner redan innan lagändringen trädde ikraft den 1 januari 2013 hade politiska beslut om att fortsätta erbjuda råd och stöd till familjehem efter en vårdnadsöverflyttning.

Meningarna om lagändringens betydelse går lite isär, beroende på tidigare erfarenheter. En socialsekreterare i en kommun, där man har genomfört många vårdnadsöverflyttningar, framhöll detta:

En av de viktigaste anledningarna till att familjehemsföräldrar tidigare inte ville ta över vårdnaden var ofta oro för att de inte ska få stöd eller att de ska behöva vända sig till sin hemkommun i fortsättningen.

En annan kommun, där man inte haft så många vårdnadsöverflyttningar, skrev så här i enkätens öppna svar:

Stödet [till familjehemmet] har underordnad betydelse, det avgörande är hur familjehemmet bedömer att det påverkar barnet utifrån kontakten med de biologiska föräldrarna.

Kvalitetssäkring av barn- och ungdomsvård

Detta kapitel redovisar uppföljningens resultat vad gäller den nya bestämmelsen i SoL om att socialnämnden ska förebygga, upptäcka och åtgärda risker och missförhållanden inom sin verksamhet rörande barn och ungdom.

Kvalitetssäkring

Ny bestämmelse:

Socialnämnden ska se till att det finns rutiner för att förebygga, upptäcka och åtgärda risker och missförhållanden inom socialtjänstens verksamhet rörande barn och ungdom. (3 kap. 3 a § SoL)

Bestämmelsen innebär att socialnämnderna ska se till att det finns rutiner för att förebygga, upptäcka och åtgärda risker och missförhållanden inom socialtjänstens verksamhet som rör barn och ungdom. Barn och unga inom socialtjänsten är en utsatt grupp och deras säkerhet och trygghet måste kunna garanteras. För att systemet med riskhantering ska fungera är det väsentligt att socialnämnden i sitt arbete med kvalitetsledningssystem är effektiva när det gäller att analysera möjliga risker, att förebygga fel och försummelse samt att åtgärda missförhållanden i verksamheten. Vid upptäckta missförhållanden är det viktigt att utreda omständigheterna och klarlägga ansvarsförhållanden och systembrister. (Se prop. 2012/13:10 s. 93 och 126–127.)

Källa

Frågan om kvalitetssäkring har undersökts i enkätundersökningen.

Hög medvetenhet om vikten av rutiner för att säkerställa kvalitet

Enkätsvaren gav en bild av kommuners och stadsdelars olika sätt att ta sig an uppgiften att förebygga, upptäcka och åtgärda risker och missförhållanden inom socialtjänstens verksamhet rörande barn och ungdom. Till exempel uppgav 40 procent⁶ av de svarande att de under 2015 har haft särskilt avsatta resurser för att förebygga och åtgärda risker och missförhållanden. Några kommuner och stadsdelar beskrev i enkätens öppna svar att de har särskilda kvalitets- och utvecklingssamordnare, medan andra arbetar aktivt med avvikelserapportering och avvikelshantering. Ytterligare andra kommuner

⁶ Denna siffra ska dock tolkas med viss försiktighet eftersom flera av de öppna svaren indikerar att de svarande har tolkat "förebyggande arbete" som förebyggande arbete med klienter och inte förebyggande arbete för socialtjänstens sociala barn- och ungdomsvård såsom lagändringen avser.

och stadsdelar arbetar med att utveckla processbeskrivningar och att förtydliga rutiner. Vissa arbetar med kvalitetsutveckling inom ramen för befintlig budget, utan att ha särskilt avsatta resurser för det.

Implementering och följsamhet av de nya bestämmelserna

Detta kapitel redovisar hur kommunerna har arbetat med att implementera de nya bestämmelserna samt beskriver förutsättningarna för följsamhet av de nya bestämmelserna.

Frågan om socialtjänstens förutsättningar för att implementera lagändringarna ingick inte i Socialstyrelsens uppdrag. Dock har det inte gått att bortse från detta vid analysen av de övriga resultaten. I intervjuer med socialsekreterare, familjehemsföräldrar och gode män samt i enkätens öppna svar var det många som tog upp socialtjänstens praktiska förutsättningar och utmaningar och pekade på att dessa kan utgöra konkreta hinder för att till fullo uppfylla lagstiftningen kring barns skydd. Därför redovisas här ett särskilt kapitel om implementering och följsamhet.

Resultat i korthet

Uppföljningen har visat att socialtjänstens pressade arbetssituation i många fall påverkar de praktiska möjligheterna att följa de nya bestämmelserna. De viktigaste resultaten från denna del av uppföljningen kan sammanfattas i följande punkter:

- Stora informationssatsningar har genomförts om de nya bestämmelserna.
- Arbetssituationen i socialtjänsten försvårar följsamheten av de nya bestämmelserna.
- Förändringar i omvärlden påverkar socialtjänstens arbete.

Källor

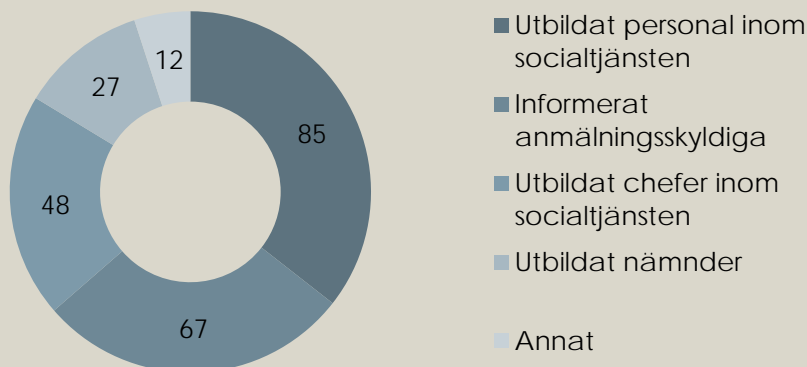
De data som redovisas i detta kapitel är hämtade ur Socialstyrelsens enkät samt från intervjuer med socialsekreterare och chefer i de fyra kommuner där fördjupningsstudier har gjorts. I kapitlet refereras även till rapporter och data från SKL, IVO, Akademikerförbundet SSR med flera.

Stora informationssatsningar har genomförts

Vid sidan av de regionala informationssatsningar som genomförts av exempelvis de regionala utvecklingsledarna och nationella satsningar med att uppdatera Socialstyrelsens handböcker, har många kommuner gjort egna satsningar för att öka kännedomen om de nya bestämmelserna.

I enkäten uppgav 84 procent av de svarande kommunerna att de aktivt har arbetat med implementering av de nya bestämmelserna. Av dessa har 85 procent utbildat personal inom socialtjänsten. Närmare 67 procent har informerat anmälningsskyldiga, som till exempel personal inom förskola, skola, hälso- och sjukvård samt tandvård.

Diagram 8: Vad har ni i kommunen gjort för att öka kännedomen om de nya bestämmelserna som trädde i kraft den 1 januari 2013? (möjligt att ange flera svarsalternativ)

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning augusti–september 2015

De öppna svaren i enkäten och intervjuerna med socialsekreterarna visade att informationsåtgärder har varit av olika omfattning. Några kommuner har inbjudit till informationsmöten med anmälningsskyldiga eller aktivt gått ut till berörda organisationer för att informera om de nya bestämmelserna. Andra har satsat på internutbildning, till exempel på arbetsplatsträffar för socialtjänstens personal eller genom att köpa in litteratur i ämnet.

Arbetsituationen i socialtjänsten

Den sociala barn- och ungdomsvården har under flera år ansetts vara i ett krisläge och aktörer som till exempel SKL, IVO, SSR och enskilda forskare har pekat på omfattande problem. Dessa problem gäller framförallt:

- hög personalomsättning inom den sociala barn- och ungdomsvården och svårigheter att tillsätta vakanser, vilket leder till en instabil personalsituation
- höga sjukskrivningstal inom den sociala barn- och ungdomsvården på grund av arbetsrelaterad stress
- utökade ansvarsområden på grund av att andra verksamheter med ansvar för barn och unga skär ner, och utökat ansvar för nya målgrupper grundat på att omvärlden förändras
- en utvidgning av vilka arbetsuppgifter en socialsekreterare förväntas klara av⁷. [8 och 9]

Regeringen har uppmärksammat problemen och tillsatte i maj 2015 en nationell samordnare för den sociala barn- och ungdomsvården. SKL antog i juni 2015 en nationell handlingsplan för den sociala barn- och ungdomsvården och Socialstyrelsen har tagit fram en handlingsplan för det egna arbetet med att stötta socialtjänsten i kvalitetsutvecklingsarbetet.

⁷ Till exempel har det ökande antalet placeringar utanför hemmet lett till en ökad efterfrågan på familjehem och HVB, vilket ofta innebär att dessa och liknande verksamheter inom barnvården behöver upphandlas av privata utförare och socialsekreterarna har inte alltid utbildats för att sköta sådan upphandling.

Arbetsituationen försvårar följsamheten av de nya bestämmelserna

Trots att Socialstyrelsen inte ställt frågan om arbetsituationen, kommenteras denna i samtliga intervjuer och i flera av de öppna enkätsvaren. Den dominerande bilden från samtliga källor är att arbetsituationen är så ansträngd att flera viktiga moment i de nya bestämmelserna är svåra och ibland omöjliga att uppfylla. Orsaker som nämns är till exempel hög personalomsättning, svårigheter att rekrytera personal samt bristande resurser för att möta den ökande arbetsbelastningen.

I en kommun genomfördes en fokusgruppintervju med sex socialsekreterare. Ingen i den arbetsgruppen hade arbetat längre än ett år med social barn- och ungdomsvård i den kommunen och två personer var relativt nyutexaminerade socionomer. I en annan kommun hade personalstyrkan för hela individ- och familjeomsorgen (IFO-verksamheten) minskat från 2,5 handläggartjänster till 1,25 handläggartjänst på tio år (verksamheten med ensamkommande barn undantagen), och en tredje kommun hade höga sjukskrivningstal inom den del av IFO som arbetade med barn och unga. I den fjärde kommunen verkade bemanningen fungera bra och personalomsättningen var inte så stor, men arbetsbelastningen beskrevs som hög.

De ökande kraven på administration lyftes i intervjuer i alla fyra kommuner.

Det är det som är socialtjänstens dilemma, att det har blivit så mycket byråkrati och så litet socialt arbete. Tänker vi att vi ska jobba med människors förändring, då är det ju i mötet med människor det händer om det händer, inte bakom vår datorapparat där vi ju sitter mest av tiden.

Några av de intervjuade socialsekreterarna pekade också på att detta kan vara en anledning till att socionomer väljer att lämna den sociala barn- och ungdomsvården:

Att jobba som utredare med barn och ungdomar det har blivit ett lågstatusjobb. Det är jättesvårt att få tag på erfarna socialarbetare och det är en jättenegativ trend att det har blivit så. Det skapar ju i sig problem med personalomsättning och för lite stöd till dem som kommer nya... och när administrationen ökar, då bli det ju inte så attraktivt att jobba här.

Hög personalomsättning och svårigheter att besätta vakanser sätter i vissa fall bestående spår i verksamheterna. Socialsekreterarna i en kommun beskrev det så här:

Vi har jättemånga ärenden var nu. Så det har legat back väldigt länge. Det är mycket som inte har tagits tag i tidigare, som skulle ha gjorts men det inte har funnits folk liksom. Och så vi kämpar ju på det sättet. Vi har ju jättemycket utredningar som går över tid.

Flera intervjuade socialsekreterare poängterade att socialtjänsten inte har tillräckliga resurser för att möta de krav som de nya bestämmelserna medför.

Helt klart finns en ambitionshöjning som har medfört en högre medvetenhet hos nämnden om barns rättigheter. Det skulle dock behövas mer resurser för att tillfullo leva upp till detta i praktiken.

Förändringar i omvärlden påverkar socialtjänstens arbete

Situationen för människor på flykt i världen har förändrats dramatiskt under innevarande år. Många fler människor på flykt söker skydd i Sverige, jämfört med vad som förväntats, och antalet ensamkommande barn som behöver stöd och insatser av socialtjänsten har mångdubblats. Denna uppföljning har inte berört de förändringar som den nya situationen medför, eftersom de blivit aktuella först i arbetets slutskede, efter avslutad datainsamling. Tydligt är dock att läget för den sociala barn- och ungdomsvården är mycket kritiskt och att det drabbar en redan hårt ansatt socialtjänst. En studie som publicerades av Akademikerförbundet SSR i oktober 2015 vittnar bland annat om att det förändrade läget redan har lett till situationer där enskilda barns bästa inte kan tillgodoses [10].

Diskussion och slutsatser

De nya bestämmelserna och ändringarna i SoL och LVU som infördes den 1 januari 2013 syftade till att stärka stödet och skyddet för barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa. Denna uppföljning ger en varierande bild av hur lagstiftningen följs, vilket är vanligt vid uppföljningar på nationell nivå. Kommunerna har olika förutsättningar för sitt arbete och har valt olika modeller för att organisera det. Implementeringsgraden varierar och detta skapar ojämlika villkor för de berörda barnen, beroende på var i landet de bor.

En övergripande slutsats är att bestämmelserna generellt sätt är kända inom socialtjänsten och många kommuner upplever att de nya bestämmelserna har lett till ett ökat barnfokus i den sociala barn- och ungdomsvården.

Barnets bästa och barns delaktighet

Inga större förändringar i arbetsätt

Socialtjänsten upplever att de nya bestämmelserna har medfört ett utökat fokus på barnets bästa generellt inom den sociala barn- och ungdomsvården, och det verkar finnas en stor medvetenhet om att ett barns bästa ska vara avgörande vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn. Samtidigt verkar den nya bestämmelsen om att ett barns bästa ska vara avgörande inte ha lett till några större förändringar i socialtjänstens arbetsätt. I enkätens öppna svar angav många att de upplevde att de redan innan januari 2013 hade arbetat ungefär såsom de nya bestämmelserna anger.

I förarbetena uttalas att bedömningen av barnets bästa ska vara en process i flera steg samt att det är viktigt att socialtjänsten dokumenterar de analyser som ligger till grund för bedömningen. Det var ingen av de intervjuade som nämnde att de analyserar konsekvenserna för barnet när de bedömer ett barns bästa. Barnkonsekvensanalyser var också frånvarande i de akter som Socialstyrelsen har tagit del av under uppföljningen.

Även vad gäller barns delaktighet och den ändrade lydelsen att så långt det är möjligt klarlägga barns inställning, har uppföljningen visat att socialtjänsten är väl medveten om detta, men inte heller vad gäller barns delaktighet indikerar uppföljningens resultat att den nya bestämmelsen har lett till förändrade arbetsätt.

Praktiska förutsättningar begränsar barns delaktighet

Av både SoL och LVU följer att barns delaktighet ska vara central i socialtjänstens barn- och ungdomsvård. Barn och unga ska få relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör dem. Uppföljningen har visat att man inom socialtjänsten är väl medveten om detta och att kommuner och stadsdelar oftast strävar efter att involvera barn i möjligaste mån. Men en del anser att de givna förutsättningarna för barnsamtal inte är tillräckliga för att ge barn och unga möjlighet att vara delaktiga i önskvärd

omfattning. Bland annat har det framkommit i uppföljningen att socialsekreteraren under en förhandsbedömning eller utredning i praktiken har möjlighet att träffa ett barn endast en eller kanske två gånger, vilket inte alltid bedöms vara tillräckligt för att barnet ska känna sig tryggt och vilja berätta om sin situation.

Barns möjlighet att ta med någon till socialkontoret behöver uppmärksammas mer

Möjligheten för barn att ta med sig någon till socialkontoret är inte befäst i lag, men enligt förarbetena har socialtjänsten inte rätt att neka barn och ungdomar att ha med sig någon i samband med förhandsbedömningar, utredningar eller andra insatser. Förarbetena säger också att socialtjänsten ur ett barnrättsperspektiv måste vara lyhörd för barns och ungas önskemål om att ha med sig någon och att socialtjänsten också ska informera barn och unga om möjligheten. För barn och unga i utsatta situationer kan det vara lättare att tala om känsliga och plågsamma situationer om de får ha med sig en person som de känner sedan tidigare och har förtroende för.

I enkäten framkom att endast 52 procent av kommunerna och stadsdelarna har rutiner för att informera barn och unga om den här möjligheten, och enligt enkätens öppnas svar och intervjuerna finns det kommuner som inte har uppmärksammat den.

Myndigheter och barnrättsorganisationer som till exempel Barnombudsmannen och Maskrosbarn, har lyft fram de berörda barnens synpunkter om hur viktigt det kan vara att få ha med sig någon. Samtidigt är det inte en helt okomplicerad fråga. Några socialsekreterare berättade om risken för negativa konsekvenser till exempel att känslig information kan komma fram i möten med socialsekreterare och sedan spridas vidare. Inte desto mindre anser Socialstyrelsen att barns möjlighet att ta med sig någon till socialtjänsten behöver uppmärksammas mer konsekvent och att alla barn behöver få information om det.

Aktualisering, beslut och insatser

Anmälningar om barn som far illa har ökat

Anmälningar är ett väsentligt verktyg för att socialtjänsten ska få kännedom om och information om barn som far illa eller riskerar att fara illa.

Enligt förarbetena syftade de ändrade bestämmelserna om anmälan till att tydliggöra när anmälningsskyldiga ska och andra anmälare bör göra en anmälan. I förarbetena framgår att de förändrade bestämmelserna *inte var avsedda att begränsa eller utvidga* den grupp barn för vilken oro förväntas anmälas till socialtjänsten. Ändå indikerar uppföljningens resultat att antalet anmälningar verkar ha ökat såväl från anmälningsskyldiga som från andra anmälare så som allmänheten. Socialstyrelsen kan inte med säkerhet säga att anmälningarna har ökat, eftersom det saknas statistik på nationell nivå, men såväl, regional som lokal statistik och resultat av Socialstyrelsens intervjuer indikerar att anmälningarna kan ha ökat.

Det går inte att identifiera en enskild orsak till den förmodade ökningen eller att avläsa om de nya bestämmelserna har spelat någon roll för det ökade

antalet anmälningar. Ökningen kan vara en följd av att Socialstyrelsen och flera andra nationella myndigheter under de senaste åren har arbetat mer aktivt med att sprida information om anmälningsskyldigheten. Den kan också vara en följd av att frågan har fått ökad uppmärksamhet i media efter händelser där enskilda barn har varit mycket illa. Uppföljningens resultat indikerar att hälso- och sjukvårdens personal fortfarande anmäler i mindre omfattning än vad som kan vara motiverat. Utifrån detta väcks frågan om det finns tillräckliga kunskaper, bland yrkesverksamma som möter barn i sin verksamhet, om vad anmälningsskyldigheten innebär.

Barnen är inte alltid med vid anmälningsmöte

Uppföljningen visar att socialtjänsten har uppmärksammat att de bör erbjuda barnet, vårdnadshavaren och den anmälningsskyldige anmälaren ett möte i samband med anmälan om det med hänsyn till barnets bästa är lämpligt och att de också gör det i relativt hög utsträckning. Deltagandet i dessa möten är frivilligt för barnet. Uppföljningens resultat indikerar att de barn som anmälan gäller långt ifrån alltid närvarar på mötena. Kommunerna och stadsdelarna har i enkäten och intervjuerna uppgett att barns närvaro kan vara olämplig i ärenden som rör exempelvis föräldraförmågan eller drogrelaterade problem hos vårdnadshavare eller förälder.

Återkoppling efter anmälan kan underlätta samverkan

Uppföljningen visar att socialtjänsten verkar använda sig av den utökade möjligheten att informera anmälningsskyldiga efter en anmälan om att utredning har inletts, inte har inletts eller redan pågår. Uppföljningen har visat att socialtjänsten upplever att en återkoppling till den som har anmält kan underlätta samverkan mellan socialtjänsten och andra myndigheter och yrkesverksamma som kommer i kontakt med barn i sitt arbete, eftersom det öppnar upp för dialog och den som anmält får en bekräftelse på att ärendet tagits omhand.

Skyddsbedömningar dokumenteras inte alltid

Såväl Socialstyrelsens uppföljning som IVO:s inspektioner har visat att de bedömningar av om ett barn är i behov av omedelbart skydd, som socialnämnden genast ska göra när en anmälan kommer in, inte alltid dokumenteras. Uppföljningens resultat indikerar att en möjlig förklaring till detta är att dokumentationskravet inte prioriteras när andra mer akuta arbetsmoment hopar sig för socialsekreterarna.

Inte ovanligt att fjortondagarsgränsen överskrids

Socialstyrelsens uppföljning visar att det inte är ovanligt att tidsgränsen på fjorton dagar för att fatta beslut om att inleda eller inte inleda utredning överskrids. Av förarbetena framgår att syftet med en tidsgräns för denna förhandsbedömning är att förkorta tiden inför beslut om utredning och på så sätt minska ovissheten för berörda barn och föräldrar. Lagstiftningen lämnar utrymme för att förlänga tidsperioden om det finns synnerliga skäl för det. Samtidigt betonas i förarbetena till lagen att organisatoriska skäl, arbetsanhopning eller bristande resurser inte utgör synnerliga skäl att förlänga tiden och att möjligheten att åberopa synnerliga skäl ska tolkas restriktivt.

Sammantaget visar uppföljningen att fjortondagarsgränsen upplevs som svår att följa i praktiken. En möjlig konsekvens av detta kan bli att socialtjänsten inleder utredningar på otillräckliga underlag, vilket riskerar att leda till att det öppnas fler utredningar än vad som kanske är motiverat. Detta riskerar att leda till onödiga ingrepp i människors privatliv och ökar den sammantagna ärendehantering för socialtjänsten.

Utökade möjligheter till uppföljning används

De nya bestämmelserna ger socialnämnden en möjlighet att följa upp ett barns situation även utan samtycke. Syftet med bestämmelsen är att socialnämnden ska kunna ha fortsatt uppsikt över barnets förhållanden och fortsätta motivationsarbetet för att möjliggöra insatser som barnet behöver efter att en utredning avslutats utan insats eller efter en placering när ett barn bedöms vara i särskilt behov av stöd och skydd. Socialstyrelsens uppföljning visar att kommunerna använder möjligheten att följa upp ett barns situation efter att en utredning avslutats utan beslut om insats, medan det inte är lika vanligt att följa upp ett barns situation efter avslutad placering. Resultaten från uppföljningen indikerar att socialtjänsten ser det som positivt att möjligheten att följa upp även utan samtycke finns och att denna möjlighet kan bidra till barns stöd och skydd. De intervjuade socialsekreterarna menade dock att tiden för uppföljning, två månader, är alltför kort, inte minst när det gäller motivationsarbete för att möjliggöra insatser för barnet.

Vård utanför det egna hemmet

Samråden tillmäts inte alltid avsedd betydelse

I förarbetena anges att kontakter med andra kommuner är en viktig del i placeringskommunens referenstagning när det gäller att bedöma hemmets lämplighet för det aktuella barnet, och att det är angeläget att kommunerna lyssnar på varandra och tar stor hänsyn till synpunkter som framförs i tilltänkta placeringar. Socialstyrelsens uppföljning har visat på att det finns flera brister kopplade till information och samråd inför en placering.

- Det finns indikationer på att samråd inte alltid genomförs och att information inte alltid lämnas.
- ”Samråd och information” tolkas ibland som att det enbart handlar om att lämna information. Det händer också att informationen kommer för sent, när placeringen redan är ett faktum.
- Den bristande tillgången på familjehem gör att samråden inte alltid tillmäts så stor betydelse som avsetts.

Om information och samråd underlåts eller inte tillmäts avsedd betydelse kan det innebära att barn placeras i ett hem som inte är lämpligt för det aktuella barnet och trots att den samrådande kommunen avrått från det.

Avtal med konsulentstödda familjehem saknas

Socialnämnden ska i samband med beslut om placering ingå avtal med den eller dem som nämnden avser att anlita som familjehem, det vill säga den eller dem som ska ha den direkta omvårdnaden om barnet.

Socialstyrelsens uppföljning visar att socialnämnden inte alltid ingår avtal med de konsulentstödda familjehemmen, det vill säga familjehem som har rekryterats via ett företag. Istället ingår socialnämnden avtal med företaget. Detta kan leda till att det är oklart vilket ansvar och vilka uppgifter familjehemsföräldrarna respektive socialnämnden har eftersom nämnden inte kan ha samma inflytande över och insyn i avtalsvillkoren som särskilt ska reglera barnets behov av stöd och skydd under placeringen. Barnet riskerar därmed att inte får det stöd och de insatser som han eller hon behöver.

Det saknas anpassade utbildningar för familjehem

Socialnämnden ska tillhandahålla den utbildning som behövs för de som nämnden avser att anlita för vård av barn i familjehem eller jourhem. Uppföljningen visar att utbildningar för jour- och familjehem är ett väletablerat moment vid rekrytering av nya jour- och familjehem. Det verkar finnas väl fungerande strukturer för regional samordning av utbildningar, vilket ger en kontinuitet och kvalitet som de mindre kommunerna skulle ha svårt att upprätthålla på egen hand. Kommunerna är skyldiga att tillhandahålla utbildning för blivande jour- och familjehem. Alla nya jour- och familjehem har dock inte genomgått någon utbildning. Uppföljningen indikerar att detta bland annat kan bero på att kommunerna i vissa fall kan ha svårt att hinna erbjuda utbildningar med tanke på den ökade efterfrågan av familjehem samt att familjehemmen inte är skyldiga att delta.

Socialstyrelsen publicerade 2014 ett utbildningsmaterial för jour- och familjehem som används i hög utsträckning (81 procent av kommunerna utgår från utbildningsmaterialet i sina utbildningar). Uppföljningen visar att materialet är uppskattat av utbildare och kursdeltagare.

Vidare har uppföljningen visat att familjehem för ensamkommande barn är underrepresenterade bland de blivande familjehem som deltar i utbildningar. Detta kan tänkas bero på att dessa familjer har särskilda utbildningsbehov som inte tillgodoses i de utbildningar som erbjuds, men också på att efterfrågan på familjehem för ensamkommande barn växer så snabbt att kommunerna inte hinner utbilda familjer. De regionala utvecklingsledarna med ansvar för familjehemsutbildningar har dessutom påpekat att familjehem som tar emot ensamkommande barn ofta själva är nyanlända i Sverige. De kan ofta inte tillgodogöra sig utbildningen, på grund av att de inte hunnit få tillräckligt goda kunskaper i svenska och utbildningarna sällan erbjuds på andra språk än svenska.

Stöd till vårdnadshavare och föräldrar behöver utvecklas

Tidigare skulle socialnämnden ge vårdnadshavare till placerade barn råd, stöd och hjälp som de behöver. Socialnämnden ska numera även lämna samma stöd till föräldrar som inte är vårdnadshavare. Socialstyrelsen har under uppföljningen identifierat fyra områden där föräldrar och vårdnadshavare, vars barn har omhändertagits för vård utanför det egna hemmet, ofta har behov av råd, stöd och hjälp:

- Föräldrars och vårdnadshavares akuta kris i samband med ett omhändertagande, stöd för att hantera sorg, skuld och skam.

- Information om vad omhändertagandet har för praktisk betydelse och konsekvenser, information om vad lagstiftningen betyder, information om vad som kommer att ske i ärendet.
- Stöd till föräldern eller vårdnadshavaren att tackla sin egen problematik, den som ofta ligger till grund för att barnet har omhändertagits
- Stöd till föräldrar och vårdnadshavare i sin nya roll som förälder på avstånd, stöd att utforma ett positivt umgänge med barnet och att planera långsiktigt samt stöd och förberedelser av föräldrar och barn inför en återförening.

Svårt att få hälsoundersökningar till stånd

Många kommuner upplever det som svårt att få till stånd hälsoundersökningar av barn inför placering. I många fall verkar det bero på oklarheter kring vem som ska bekosta läkarundersökningen; kommunen eller landstinget. Brister i informationen till hälso- och sjukvårdspersonal som ska utföra hälsoundersökningarna kan också försvåra.

Uppföljningen har också visat att kommuner ofta lägger över en stor del av ansvaret för barnets behov av hälso- och sjukvård på familjehemmet, genom att reglera detta i avtalet mellan socialnämnden och familjehemmet.

Många barn har inte en egen socialsekreterare

Uppföljningen visar att många barn som är placerade i familjehem eller HVB inte har en särskilt utsedd socialsekreterare som enbart följer vården av barnet. Detta är särskilt vanligt bland de ensamkommande barnen eftersom många kommuner organiserar sitt arbete så att det är en eller flera socialsekreterare som arbetar uteslutande med de ensamkommande barnen. De har då har ansvar för alla kontakter som rör barnets placering, det vill säga med barnet och även med familjehemmet eller HVB.

Syftet med bestämmelsen var att garantera att det under hela den tid som vården pågår finns en särskilt utsedd socialsekreterare som ansvar för kontakterna med barnet eller den unge, eftersom det är viktigt med kontakt och insyn för att kunna se till att barnet eller den unge får god vård och för att kunna följa upp vårdplan och genomförandeplan. Av förarbetena framgår att barnets socialsekreterare så långt det är möjligt bör ha en självständig ställning i förhållande till familjehemmet eller HVB, det vill säga inte handlägga frågor som rör villkoren för uppdraget mellan socialtjänsten och hemmet. Om bestämmelsen inte följs kan det få negativa konsekvenser för de placerade barnen, eftersom barnets intresse riskerar att inte bli tillgodosedda om de står i konflikt med familjehemmets eller HVB om socialsekreteraren inte har en självständig roll med ansvar endast för kontakterna med barnet.

Syftet med barnets socialsekreterare riskerar att urholkas

Under uppföljningen har Socialstyrelsen blivit varse några praktiska omständigheter som riskerar att urholka betydelsen av att ha en särskilt utsedd socialsekreterare för placerade barn. Även om ett barn har en särskilt utsedd socialsekreterare är detta inte alltid en tillräcklig förutsättning för att lagens innebörd uppfylls:

- Många kommuner har svårt att erbjuda barn en långsiktighet och kontinuitet med sin socialsekreterare eftersom personalomsättningen är hög och det kan vara svårt att tillsätta vakanser. Bristande kontinuitet kan göra det svårt för de berörda barnen att känna tillit, vilken kan begränsa deras vilja att delta i processer som rör dem, och kan även leda till missförhållanden i vården går oupptäckta.
- En hög arbetsbelastning och geografiska avstånd gör det svårt för socialsekreterarna att ha en regelbunden kontakt med barnen. Därmed blir det svårare för barnet och socialsekreteraren att bygga en förtroendefull relation, vilket gör att relationen riskerar att inte fylla den funktion som lagen avser.
- Barnets socialsekreterare har ofta även ansvar för kontakterna med föräldrar och vårdnadshavare. Detta kan vara problematiskt om barnet, till exempel är rädd för sin förälder eller om föräldern begär hemtagning och barnet inte vill flytta hem, eftersom detta kan minska barnets förtroende för den särskilt utsedda socialsekreteraren.

Socialstyrelsen anser att det är angeläget att kommunerna aktivt arbetar för att varje barn som är placerat ska få en särskilt utsedd socialsekreterare som inte samtidigt har ansvaret för kontakterna med familjehemmet eller HVB. När det gäller frågan om vilken socialsekreterare som ska ha kontakterna med barnets vårdnadshavare och föräldrar bör det avgöras i varje enskilt fall. I vissa fall kan det vara gynnsamt för barnet och umgänget med föräldrarna om en och samma socialsekreterare har kontakt med bägge parter. För andra barn kan ett sådant förhållande innebära att det inte upplever att det har en särskilt utsedd socialsekreterare.

Överväganden inkluderar vårdens inriktning och utformning

Uppföljningen indikerar att kommunerna följer den nya bestämmelsen om att övervägandena numera även ska omfatta hur vården ska inriktas och utformas för att uppnå långsiktiga och stabila lösningar. Flera kommuner uppgav att de arbetade så som lagen föreskriver redan innan januari 2013, eftersom det ingår i handläggnings- och dokumentationssystemet Barns behov i centrum (BBIC), och närmare 39 procent uppgav att de har ändrat sitt arbetssätt med de regelbundna övervägandena sedan den nya lydelsen trädde ikraft.

Bestämmelsen om stöd och råd efter vårdnadsöverflyttning har inte fått så stort genomslag

Resultaten av den här uppföljningen bekräftar vad tidigare undersökningar har visat, att vårdnadsöverflyttning till familjehemsföräldrar enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken förekommer mer sällan än vad som kan antas vara motiverat. En analys av statistik på kommunnivå visar att det verkar finnas en uppdelning bland landets kommuner. Ungefär hälften av kommunerna, verkar överväga behovet av och möjligheten för vårdnadsöverflyttningar på ett mer systematiskt sätt och driver också ärenden till ett genomförande. I den övriga halvan av kommuner verkar det som att frågan sällan kommer upp. Skillnaderna kan bero på olika uppfattning av vad som är det bästa för barnet, eller

att socialnämnden i en kommun saknar erfarenhet och därmed rutiner för att väcka och driva frågan, eller att ansvariga rådmän i tingsrätten har olika sätt att tolka möjligheten till vårdnadsöverflyttning och hur en sådan står i förhållande till barnets bästa.

Ändringen, som innebär att familjehemsföräldrar även efter en vårdnadsöverflyttning har rätt till råd och stöd från den placerande kommunen, tillkom med anledning av att många familjehemsföräldrar var tveksamma till vårdnadsöverflyttningar bland annat för att de förlorade stödet från socialtjänsten i placeringskommunen samtidigt som de upplevde att det var oklart vilket stöd de kunde få från hemkommunen. Av vad som framkommit under uppföljningen verkar dock ändringen inte ha lett till att fler vårdnadsöverflyttningar genomförs.

En förändrad omvärld ställer krav på socialtjänsten

Under arbetet med uppföljningen har situationen i vår omvärld förändrats. Många fler människor på flykt söker skydd i Sverige, jämfört med vad som förväntats. I skrivande stund står socialtjänsten därför inför stora utmaningar med anledning av den akuta flyktingsituationen. Denna uppföljning har dock inte berört dessa förändrade förutsättningar, eftersom de blivit aktuella först när datainsamlingen var avslutad.

Referenser

1. Tar socialtjänsten sitt ansvar för barn och unga? Hantering av anmälningar och genomförande av utredningar. Stockholm: Inspektionen för vård och omsorg; 2014
2. Anmälningar till socialtjänsten om barn och unga – En undersökning om omfattning och regionala skillnader. Stockholm: Socialstyrelsen; 2012
<http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2012/2012-3-27>
3. Att dokumentera socialtjänstens insatser för Barn och Unga Aktualiseringar till socialtjänsten i Gävleborg 2014 i jämförelse med perioden 2009–2013 FoU Gävleborg rapport 2015:2
http://www.regiongavleborg.se/Global/StartPage/bilagor_till_nyheter/FoU_2015_2_Aktualiseringar_Annika_och_Per.pdf
4. Svärd, Veronica *Why don't they report?* del i Svärds kommande avhandling om sjukhuspersonals bedömningar om barn som misstänks far illa. Göteborgs universitet; 2016
5. Ett hem att växa i – grundutbildning för jour- och familjehem. Stockholm: Socialstyrelsen; 2013
<http://www.socialstyrelsen.se/barnochfamilj/placeradebarnochunga/utbildning-familjehem>
6. Det tredelade föräldraskapet – stöd till föräldrar med placerade barn. Ett utvecklingsprojekt i stadsdelarna Rinkeby-Kista, Södermalm och Skärholmen. Delrapport 1 april 2014. Socialförvaltningen i Stockholms stad i samarbete med Socialhögskolan, Stockholms universitet.
7. Nationella adoptioner av barn i familjehem – en kartläggning av hur socialnämnderna uppmärksammar frågan. Stockholm: Socialstyrelsen; 2014
<http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2014/2014-3-11>
8. Stabilitet som kompetensstrategi för social barn- och ungdomsvård. Rapport. Sveriges kommuner och landsting. 2013
<http://webbutik.skl.se/sv/artiklar/stabilitet-som-kompetensstrategi-for-social-barn-och-ungdomsvard.html>
9. Stärkt skydd för barn och unga – handlingsplan för den sociala barn- och ungdomsvården. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting; 2015
http://skl.se/download/18.4d5f7c9114f4ad1fa114b724/1440767696309/150825_Handlingsplan+Slutversion.pdf

10. Öppet Sverige – förslag för en bättre migrationsprocess. Delrapport om ensamkommande barn. 2015-10-20
https://akademssr.se/sites/default/files/files/delrapport_ekb.pdf

11. Barn och unga – insatser år 201, vissa insatser enligt socialtjänstlagen (SoL) och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Stockholm: Socialstyrelsen; 2014

Bilagor

1. Förteckning över lagändringar som följts upp
2. Enkätfrågor
3. Kvalitetsdeklaration för enkätundersökningen
4. Intervjufrågor för fokusgrupp barn som haft kontakt med socialtjänsten
5. IVO:s tillsyner med fokus på anmälan 2014 och 2015

Bilaga 1. Förteckning över lagändringar som följts upp

Ny bestämmelse eller ändrad lydelse	Lagrum
1. Stärkt barnperspektiv – barnets bästa ska vara <i>avgörande</i> vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser.	1 kap. 2 § SoL
2. Ett barn ska få relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Om barnet inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på <i>annat sätt</i> .	11 kap. 10 § SoL 36 § LVU
3. Kriteriet för <i>när</i> anmälningsskyldiga ska anmäla har ändrats.	14 kap. 1 § SoL
4. Kriteriet för <i>när</i> andra anmälare än anmälningsskyldiga bör anmäla har ändrats.	14 kap. 1 c § SoL
5. Anmälningsmöte – möjlighet för socialtjänsten att bjuda in till möte med barnet, vårdnadshavare och med den som gjort anmälan om denne är anmälningsskyldig.	14 kap. 1 a § SoL
6. Återkoppling till anmälningsskyldiga anmälare.	14 kap. 1 b § SoL
7. Omedelbar skyddsbedömning efter anmälan.	11 kap. 1 a § första stycket SoL
8. Tidsgräns för beslut om utredning, så kallad förhandsbedömning, inom 14 dagar.	11 kap. 1 a § andra stycket SoL
9. Socialnämnden får besluta om uppföljning av ett barns situation i ärenden där det efter utredning inte beslutats om insats (under vissa förutsättningar).	11 kap. 4 a § SoL
10. Socialnämnden får besluta om uppföljning av ett barns situation efter avslutad placering i ett familjehem eller ett HVB (under vissa förutsättningar).	11 kap. 4 b § SoL
11. Vid en uppföljning enligt föregående två punkter får socialnämnden ta de kontakter som behövs och höra barnet utan vårdnadshavarens samtycke eller närvaro.	11 kap. 4 c § SoL
12. Information och samråd vid placering i ett enskilt hem i en annan kommun.	6 kap. 6 a § SoL
13. Avtal mellan socialnämnd och familjehem om ansvar och åtaganden vid placering av barn.	6 kap. 6 b § SoL
14. Socialnämnden är skyldig att tillhandahålla utbildning för familje- och jourhem.	6 kap. 6 c § SoL
15. Socialnämnden ska verka för att placerade barn får hälso- och sjukvård. Vidare ska nämnden även lämna en förälder som inte är vårdnadshavare råd, stöd och hjälp.	6 kap. 7 § SoL
16. Socialnämnden ska noga följa vården av barn och unga som vårdas i ett familjehem, jourhem eller HVB.	6 kap. 7 b § SoL 13 a § LVU
17. En särskilt utsedd socialsekreterare ska ansvara för kontakterna med det placerade barnet.	6 kap. 7 c § SoL

18. Socialnämnden ska se till att det finns rutiner för att förebygga, upptäcka och åtgärda risker och missförhållanden inom socialtjänstens verksamhet rörande barn och ungdom.	3 kap. 3 a § SoL
19. Öppna insatser ska kunna beviljas barn som fyllt 15 år även utan vårdnadshavarens samtycke.	1 kap. 6 a § SoL
20. Socialnämnden ska ansvara för att ett barn, som utsatts för brott, och dennes närstående får det stöd och den hjälp de behöver. Socialnämnden ska särskilt beakta att ett barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående är offer för brott och ansvara för att barnet får det stöd och den hjälp som barnet behöver.	5 kap. 11 § SoL
21. Vid vård av ett barn enligt SoL i ett annat hem än det egna ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vården fortfarande behövs och <i>hur vården bör inriktas och utformas.</i>	6 kap. 8 § SoL
22. Vid vårdnadsöverflyttning till familjehemsföräldrar ska socialnämnden i placeringskommunen ge de särskilt förordnade vårdnadshavarna råd och stöd om de begär det.	6 kap. 11 § SoL

Bilaga 2. Enkätfrågor

Enkät för uppföljning av särskilda bestämmelser om vård av unga, regeringsuppdrag

Data insamlade mellan 11 augusti och 9 september 2015

IMPLEMENTERING

1. Har ni i kommunen gjort något för att öka kännedomen om de nya bestämmelserna som trädde i kraft den 1 januari 2013?

Frågan avser inte informations- och utbildningsinsatser som genomförts på regional nivå.

- Ja
- Nej

2. Vad har ni i kommunen gjort för att öka kännedomen om de nya bestämmelserna som trädde i kraft den 1 januari 2013?

Flera svarsalternativ är möjliga.

Frågan avser inte informations- och utbildningsinsatser som genomförts på regional nivå.

- Utbildat personal inom socialtjänsten
- Utbildat chefer inom socialtjänsten
- Utbildat nämnder
- Informerat anmälningsskyldiga, t.ex. personal inom förskola, skola, hälso- och sjukvård samt tandvård
- Annat

Om annat, berätta gärna vad:

BARNS BÄSTA

1 kap. 2 § SoL. Vid åtgärder som rör barn ska barnets bästa särskilt beaktas. Vid beslut eller andra åtgärder som rör vård eller behandlingsinsatser för barn ska vad som är bäst för barnet vara avgörande vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser. [...]

11 kap. 10 § SoL. När en åtgärd rör ett barn ska barnet få relevant information. Ett barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Om barnet inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt.[...]

36 § LVU. Den unge ska få relevant information. Den unge ska ges möjlighet att

framföra sina åsikter i frågor som rör honom eller henne. Om den unge inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. [...]

3. Har ni som rutin att informera de berörda barnen om möjligheten att ta med sig någon vid möten med socialsekreterare?

Utgå ifrån hur ni arbetar idag.

- Ja
- Nej

Kommentar:

HANTERING AV ANMÄLNINGAR

14 kap. 1 a § SoL. Socialnämnen bör erbjuda barnet, vårdnadshavaren och den som gjort anmälan enligt 1 § ett möte, om det med hänsyn till barnets bästa är lämpligt.

4. Har ni efter den 1 januari 2013 haft några anmälningsmöten?

- Ja
- Nej

Kommentar:

5. Har ni efter den 1 januari 2013, låtit de berörda barnen delta på anmälningsmöten?

- Ja, alltid eller nästan alltid
- Ja, oftast
- Ibland
- Nej, sällan
- Nej, aldrig eller nästan aldrig

Ge gärna exempel på situationer då det kan vara olämpligt att det enskilda barnet medverkar:

ÅTERKOPPLING PÅ ANMÄLNINGAR

14 kap. 1 b § SoL. Socialnämnden får informera den som gjort anmälan enligt 1 § om att utredning har inletts, inte har inletts eller redan pågår. Sådan information ska på begäran lämnas till anmälaren om det med hänsyn till omständigheterna inte är olämpligt att göra detta.

6. Har ni efter den 1 januari 2013, av anmälare fått förfrågningar om återkoppling?

- Ja
- Nej

Kommentar:

7. Har ni efter den 1 januari 2013, nekat efterfrågad återkoppling?

- Ja
- Nej

Ge gärna exempel på situationer då det kan vara olämpligt att återkoppla till anmälare:

8. Har ni efter den 1 januari 2013, gett återkoppling till anmälare på eget initiativ?

- Ja
- Nej

Kommentar:

SKYDDS- OCH FÖRHANDBEDÖMNINGAR

11 kap. 1 a § SoL. När en anmälan enligt 1 § rör barn eller unga ska socialnämnden genast göra en bedömning av om barnet eller den unge är i behov av omedelbart skydd. En sådan bedömning ska dokumenteras. Beslut att inleda eller inte inleda utredning ska, om det inte finns synnerliga skäl, fattas inom fjorton dagar efter det att anmälan har kommit in. Ett sådant beslut behöver dock inte fattas om det redan pågår en utredning om det barn eller den unge som anmälan avser.

9. Har ni efter den 1 januari 2013, någon gång på grund av synnerliga skäl behövt förlänga tiden för förhandsbedömning?

- Ja
- Nej
- Vet ej

Kommentar:

ÖPPNA INSATSER

1 kap. 6 a § SoL. För barn som har fyllt 15 år får nämnden besluta om öppna insatser även utan vårdnadshavarens samtycke om det är lämpligt och barnet

begär eller samtycker till det.

10. Har ni efter 1 januari 2013, någon gång utan vårdnadshavares samtycke, beslutat om öppna insatser till barn som fyllt 15 år?

- Ja
- Nej

Kommentar:

UPPFÖLJNING EFTER AVSLUTAD UTREDNING

11 kap. 4 a § SoL. Socialnämnden får besluta om uppföljning av ett barns situation när en utredning som gäller barnets behov av stöd eller skydd avslutats utan beslut om insats. En sådan uppföljning får ske om barnet utan att förhållanden som avses i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser av vård av unga föreligger, bedöms vara i särskilt behov av nämndens stöd eller skydd men samtycke till sådan åtgärd saknas.

11. Har ni efter den 1 januari 2013, någon gång efter utredning som avslutats utan beslut om insats, beslutat om uppföljning av ett barns situation?

- Ja
- Nej
- Vet ej

Kommentar:

UTBILDNING AV FAMILJEHEM

6 kap. 6 c § SoL. Socialnämnden ska tillhandahålla den utbildning som behövs för dem som nämnden avser att anlita för vård av barn i familjehem eller jourhem.

12. Vilka utbildningsinsatser erbjuder ni familjehem och jourhem?

Flera svarsalternativ är möjliga.

Utgå ifrån hur ni arbetar idag.

Inkludera även utbildningsinsatser som samordnas regionalt.

- Grundutbildning med utgångspunkt i Socialstyrelsens material "Ett hem att växa i"
- Enstaka seminarier, föreläsningar eller temadagar
- Annat

Om annat, berätta gärna vad:

13. Har ni efter den 1 januari 2013, rekryterat några nya familjehem i er kommun?

- Ja
- Nej

Kommentar:

14. Hur många av era familjehem och jourhem, som har rekryterats efter den 1 januari 2013, har deltagit i utbildning?

- Alla
- Fler än hälften
- Färre än hälften
- Inga

Kommentar:

SAMRÅD INFÖR PLACERING I ANNAN KOMMUN

6 kap. 6 a § SoL. Om socialnämndens prövning gäller ett barn och medgivande eller beslut om vård enligt 6 § och avser ett tilltänkt hem i en annan kommun, ska nämnden informera och samråda med den kommunen innan den fattar beslut. Om det finns någon i det enskilda hemmet som vistas där efter beslut av en annan kommun, ska nämnden informera och samråda även med den kommunen.

15. Har ni efter den 1 januari 2013, placerat barn i familjehem i någon annan kommun?

- Ja
- Nej
- Vet ej

Kommentar:

16. Underlättar samråden med de andra kommunerna beredningen av beslut om placering i de enskilda hemmen?

- Ja, alltid eller nästan alltid
- Ja, oftast
- Ibland
- Nej, sällan
- Nej, aldrig eller nästan aldrig
- Vet ej

Kommentar:

SOCIALNÄMNDENS ANSVAR FÖR PLACERADE BARNS HÄLSA SAMT STÖD TILL FÖRÄLDRAR OCH VÅRDADSHAVARE

6 kap. 7 § SoL. Socialnämnden ska i fråga om de barn som vårdas i ett familjehem, jourhem, annat enskilt hem eller ett hem för vård och boende [...] 3. verka för att de får den hälso- och sjukvård som de behöver; 4. lämna vårdnadshavarna och föräldrarna råd, stöd och annan hjälp som de behöver.

17. Hur säkerställer ni att det placerade barnet får den hälso- och sjukvård som det behöver?

Flera svarsalternativ är möjliga.

Utgå ifrån hur ni arbetar idag.

- Vi har som rutin att följa de BBIC-formulär som avser barnets behov av hälso- och sjukvård
- Vi har som rutin att bedöma barnets behov av hälso- och sjukvård inför placering
- Vi har som rutin att låta barnet genomgå läkarundersökning inför placering
- Vi har som rutin att bedöma barnets behov av hälso- och sjukvård i samband med de regelbundna övervägandena
- Ansvaret för hälso- och sjukvård finns inskrivet i avtalet med dem som vårdar barnet
- Annat
- Vet ej

Om annat, berätta gärna hur:

18. Vilken sorts stöd lämnar ni till föräldrar och vårdnadshavare vars barn är placerade?

Flera svarsalternativ är möjliga.

Utgå ifrån hur ni arbetar idag.

- Strukturerat stöd, t.ex. stödgrupper, föräldrautbildningar eller informations-träffar
- Individuell kontakt med handläggare
- Annat
- Vet ej

Om annat, berätta gärna vilket:

SÄRSKILT UTSEDD SOCIALSEKRETERARE

6 kap. 7 b § SoL. Socialnämnden ska noga följa vården av de barn och unga som vårdas i ett familjehem, jourhem eller hem för vård eller boende främst genom 1. regelbundna besök i det hem där barnet eller den unge vistas, 2. enskilda samtal med barnet eller den unge, 3. samtal med den eller dem som tagit emot barnet eller den unge i sitt hem, och 4. samtal med vårdnadshavarna. Socialnämnden ska särskilt uppmärksamma barnets eller den unges hälsa, utveckling, sociala beteende, skolgång samt relationer till anhöriga och andra närstående.

13 a § LVU. [...] Socialnämnden ska följa vården främst genom 1. regelbundna personliga besök i det hem där den unge vistas, 2. enskilda samtal med den unge, 3. samtal med den eller dem som tagit emot den unge i sitt hem, och 4. samtal med vårdnadshavarna. Socialnämnden ska särskilt uppmärksamma den unges hälsa, utveckling, sociala beteende, skolgång samt relationer till anhöriga och andra närstående.

6 kap. 7 c § SoL. När vård ges i ett familjehem eller ett hem för vård eller boende, ska det finnas en av socialnämnden särskilt utsedd socialsekreterare som ansvarar för kontakterna med barnet eller den unge. Socialsekreteraren ska besöka barnet eller den unge regelbundet i den omfattning som är lämplig utifrån barnets eller den unges behov och önskemål.

19. Vilka arbetssätt har ni för att följa vården av barn och unga som placerats enligt SoL eller LVU, i familjehem eller HVB?

Frågan inkluderar vården av ensamkommande flyktingbarn men inte vården av barn som placerats i jourhem.

Flera svarsalternativ är möjliga.

Utgå ifrån hur ni arbetar idag.

- Vi har socialsekreterare vars primära uppgift är att ha kontakt med placerade barn och unga
- Våra socialsekreterare har olika roller i olika ärenden (i ett enskilt ärende kan en socialsekreterare ha kontakt med barnet/den unge och i ett annat ärende kan denna socialsekreterare ha kontakt med familjehemmet)
- Vi lägger ut uppgiften att som särskilt utsedd socialsekreterare ha kontakt med barnen och ungdomarna, på konsult/privat verksamhet
- Vi har ingen särskild socialsekreterare för barn och ungdomar, socialsekreteraren har hand om alla kontakter i ett ärende
- Annan
- Vet ej

Om annan, berätta gärna vilken:

20. Hur stor del av barnen och de unga som har placerats enligt SoL eller LVU i familjehem eller HVB, har en särskilt utsedd socialsekreterare som endast ansvarar för kontakten med barnet/den unga och inte samtidigt med familjehemmet eller HVB?

Frågan inkluderar vården av ensamkommande flyktingbarn men inte vården av barn som placerats i jourhem.

Utgå ifrån hur det ser ut idag.

- Alla
- Fler än hälften
- Färre än hälften
- Ingen

Kommentar:

21. Hur stor del av barnen/de unga som har placerats enligt SoL eller LVU i familjehem eller HVB, har en särskilt utsedd socialsekreterare som ansvarar för kontakten med barnet/den unge, och som inte samtidigt ansvarar för kontakten med barnets/den unges biologiska föräldrar eller vårdnadshavare?

Frågan avser barn som har sina föräldrar eller vårdnadshavare i Sverige.

Utgå ifrån hur det ser ut idag.

- Alla
- Fler än hälften
- Färre än hälften
- Ingen

Kommentar:

22. Har ni rutiner för hur ofta den särskilt utsedde socialsekreteraren bör besöka barnet/den unge?

Utgå ifrån hur ni arbetar idag.

- Ja
- Nej
- Vet ej

Kommentar:

23. Hur många gånger per år ska den särskilt utsedde socialsekreteraren besöka barnet/den unge?

Utgå ifrån hur ni arbetar idag.

Frekvensen på socialsekreterarens möte med det placerade barnet eller den unge ska anges i antal gånger per år.

24. Vilka kontaktvägar erbjuder ni barnen och ungdomarna för att de själva ska kunna ta kontakt med sin socialsekreterare?

Flera svarsalternativ är möjliga.

Utgå ifrån hur ni arbetar idag.

- Telefon
- Mejl
- SMS
- Spontanbesök på kontoret
- Annan kontaktväg
- Vet ej

Om annan kontaktväg, berätta gärna vilken:

25. Uppskatta vilken kontaktväg som flest barn och unga, efter den 1 januari 2013, använt för att själva ta kontakt med sin socialsekreterare?

Ni behöver inte gå igenom journaler för att besvara frågan, det räcker med en uppskattning.

- Telefon
- Mejl
- SMS
- Spontanbesök på kontoret
- Annan kontaktväg; ange vilken: _____
- Barnen tar sällan kontakt

Kommentar:

ÖVERVÄGANDE UNDER PLACERING

6 kap. 8 § SoL. Vårdas ett barn med stöd av denna lag i ett annat hem än det egna ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vården fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas.

26. Har den nya bestämmelsen som reglerar vad överväganden ska innehålla påverkat ert sätt att arbeta?

Den nya bestämmelsen om att övervägande enligt 6 kap. 8 § SoL numer även ska beskriva hur vården bör inriktas och utformas.

- Ja
- Nej
- Vet ej

Om ja, berätta gärna hur:

UPPFÖJNING EFTER AVSLUTAD PLACERING

11 kap. 4 b § SoL. Socialnämnden får besluta om uppföljning av ett barns situation efter det att en placering i ett familjehem eller ett hem för vård eller boende har upphört.

27. Har ni efter den 1 januari 2013, beslutat om uppföljning av ett barns situation efter avslutad placering i ett familjehem eller HVB?

- Ja
- Nej
- Vet ej

Kommentar:

VÅRDNADSÖVERFLYTTNING

6 kap. 11 § SoL. [...]Vid sådan överflyttning av vårdnaden ska socialnämnden ge särskilt förordnade vårdnadshavare råd och stöd. Råd och stöd ska ges av socialnämnden i den kommun som beslutat om familjehemsplaceringen om särskilt förordnade vårdnadshavare begär det.

28. Har ni efter den 1 januari 2013, genomfört någon vårdnadsöverflyttning?

- Ja
- Nej
- Vet ej

Kommentar:

29. Vilken typ av stöd erbjuder ni familjehemsföräldrar som har tagit över vårdnaden?

Utgå ifrån hur ni arbetar idag.

30. Bedömer ni att den nya bestämmelsen har gjort familjehemsföräldrar mer positivt inställda till vårdnadsöverflyttning än tidigare?

- Ja
- Nej
- Vet ej

Kommentar:

31. Tar ni efter den 1 januari 2013, oftare än tidigare, upp frågan om vårdnadsöverflyttning med familjehemsföräldrar?

- Ja
- Nej
- Vet ej

Kommentar:

STÖD TILL BARN SOM HAR UTSATTS FÖR BROTT ELLER SOM HAR BEVITTNAT BROTT

5 kap. 11 § SoL. [...]Socialnämnden ansvarar för att ett barn, som utsatts för brott, och dennes närstående får det stöd och den hjälp de behöver. Socialnämnden ska också särskilt beakta att ett barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående är offer för brott och ansvara för att barnet får det stöd och den hjälp som barnet behöver.

32. Vilka stödinsatser erbjuder ni till barn som varit utsatta för brott eller bevittnat brott av eller mot närstående?

Flera svarsalternativ är möjliga.

Utgå ifrån hur ni arbetar idag.

- Metodbaserat individuellt stöd (exempelvis Trappan)
- Individuellt samtalsstöd som inte är metodbaserat
- Metodbaserat samtalsstöd i grupp (exempelvis Bojens barngrupper eller Kid's Club)
- Samtalsstöd i grupp som inte är metodbaserat
- Remiss till BUP
- Kontakt med barnahus
- Kontakt med frivilligorganisationer och andra aktörer
- Socialt och praktiskt stöd framförallt inom rättsprocessen
- Annan
- Vet ej

Om annan, berätta gärna vilken:

BARNES BRUKARMEDVERKAN

33. Har ni sedan den 1 januari 2010 , genomfört någon brukarundersökning eller annan systematisk insamling av barns och ungas synpunkter på socialtjänstens arbete?

- Ja, ange år: _____
- Nej
- Vet ej

Kommentar:

34. Har de insamlade svaren använts som underlag till förslag på verksamhetsförändringar?

Båda Ja-alternativen är möjliga.

- Ja, på politisk nivå
- Ja, på verksamhetsnivå
- Nej

Kommentar:

KVALITETSSÄKRING

3 kap. 3 a § SoL. Socialnämnden ska se till att det finns rutiner för att förebygga, upptäcka och åtgärda risker och missförhållanden inom socialtjänstens verksamhet rörande barn och ungdom.

35. Har ni för 2015, särskilt avsatta resurser för att arbeta förebyggande med risker och missförhållanden inom socialtjänstens verksamhet rörande barn och unga?

Utgå ifrån hur situationen är för 2015.

- Ja
- Nej

Kommentar:

SKRIFTLIGA RUTINER FÖR DE NYA BESTÄMMELSERNA

36. Har ni skriftliga rutiner eller liknande dokument som beskriver hur ni ska arbeta med nedanstående områden?

Båda Ja-alternativen är möjliga.

Utgå ifrån hur ni arbetar idag.

	Ja, politiskt beslutade	Ja, beslutade av tjänstemän	Nej
Barns och ungdomars möjligheter att framföra sina åsikter	☐	☐	☐
Anmälningmöte	☐	☐	☐
Återkoppling till anmälare	☐	☐	☐
Förhandsbedömning	☐	☐	☐

Uppföljning av ärenden där det efter utredning inte beslutats om insats	☐	☐	☐
Öppna insatser utan vårdnadshavares samtycke till barn som fyllt 15 år	☐	☐	☐
Uppföljning efter avslutad placering	☐	☐	☐
Särskilt utsedd socialsekreterare	☐	☐	☐
Samråd vid placering i annan kommun	☐	☐	☐
Samråd med tredjepartskommun vid placering i annan kommun	☐	☐	☐
Avtal med familjehem angående åtagande och ansvar avseende barnets behov av stöd och skydd under placering	☐	☐	☐
Utbildning till familjehem	☐	☐	☐
Överväganden under placering om vårdens utformning och inriktning	☐	☐	☐
Hälso- och sjukvård till placerade barn	☐	☐	☐
Stöd till placerade barns och ungdomars föräldrar eller vårdnadshavare	☐	☐	☐
Fortsatt stöd till familjehemsföräldrar efter vårdnadsöverflyttning	☐	☐	☐
Stöd till barn som har utsatts för brott eller som har bevittnat brott av eller mot närstående	☐	☐	☐

Kommentar:

37. Anser ni att situationen för barn och ungdomar som far illa eller som riskerar att fara illa har påverkats av lagändringarna som trädde i kraft den 1 januari 2013?

- Ja
- Nej
- Vet ej

Om ja, berätta gärna hur:

Bilaga 3. Kvalitetsdeklaration för enkätundersökningen

Objekt och population

Objektet utgörs av kommuner samt stadsdelar i Sveriges tre största kommuner. Populationen omfattar landets Socialtjänster.

Statistiska mått

De mått som används för att analysera populationen är både kvantitativa och kvalitativa indikatorer.

Redovisning

Redovisning sker enbart på nationell nivå.

Referenstider

Datainsamlingen har utförts under perioden 8 augusti – 9 september 2015. Frågorna i undersökningen är till för att utreda populationen år 2013-2015.

Urval som en osäkerhetsfaktor

Undersökningen är en totalundersökning, urvalosäkerhet förekommer därmed inte.

Ramtäckning

Ramtäckningen är fullständig.

Mätning som en osäkerhetsfaktor

Enkäten har konstruerats med ämneskunnig, enkätfrågekonstruktör och en statistiker.

Bortfall

Av totalt 316 kommuner och stadsdelar har 229 besvarat enkäten. Svarsfrekvensen var därmed 72 procent och bortfallet 28 procent. Trots ett relativt stort bortfall visar en bortfallsanalys att de svarande kommunerna har en mycket önskvärd fördelning med avseende på kommunstorlek. De svarande kommunernas befolkningsgrupper följer populationens befolkningsgrupper till stor del efter indelning i fyra befolkningsgrupper. Med antagandet att endast bakgrundsvariabeln *kommunens befolkningsmängd* påverkar analysvariablerna och med antagandet att vi gjort en fördelaktig gruppindelning som utgångspunkt, så bör inte skattningen av resultatet lida av skevhet. Läsaren ska dock betrakta resultatet med försiktighet eftersom vi trots allt har ett bortfall som är 28 procent.

Fel vid bearbetning

Fel kan också uppstå vid bearbetning av materialet. För att förhindra detta har bearbetningsprogram kontrollerats och resultaten har kontrollerats med avseende på rimlighet.

Jämförbarhet

Detta är en engångsmätning och därmed inte jämförbar med andra mätningar.

Bilaga 4. Intervjufrågor för fokusgrupp med barn

Till dig som är inbjuden till fokusgrupp

Socialstyrelsen är en myndighet som arbetar för att sjukvården och socialtjänsten ska bli bättre för alla som kommer dit. Vi får olika uppdrag från regeringen som handlar om att beskriva hur det ser ut i hela landet och säga hur man ska göra för att det ska bli bättre. T.ex. när en lag har ändrats går vi ut och ser om den nya lagen har gjort det bättre för patienter och personer som behöver stöd av socialtjänsten. Vi har inte möjlighet att gå in i ett enskilt fall och styra upp en situation som blivit knasig men om vi får veta något som inte är ok så har vi samma ansvar som t.ex. lärare, att berätta det för socialtjänsten så att de kan göra sitt jobb att skydda er.

År 2013 ändrades vissa delar i socialtjänstlagen (SoL) och lagen om vård av unga (LVU). Lagarna ändrades så att barn som far illa eller riskerar att fara illa ska få bättre stöd och skydd. Vi har fått i uppgift från regeringen att undersöka om ändringarna har gjort så att barn och unga som träffar socialtjänsten och som får olika slags stöd eller som bor i familjehem, jourhem eller HVB fått bättre hjälp.

Vi vill bland annat fråga om ni har fått vara delaktiga och fått möjlighet att säga vad ni tycker. Vi vill också fråga om ni har fått tillräcklig information av socialtjänsten om era ärenden och era rättigheter och om ni varit med om något av ”det nya” som står i lagen. Det handlar bland annat om att socialtjänsten ska se till att alla barn som bor i familjehem, i jourhem eller HVB har en egen socialsekreterare. Kort sagt vill vi veta om ni tycker att socialtjänsten gör som lagen säger att de ska göra. Det ni säger är viktigt eftersom ni är experter på er situation.

Vi kommer att prata med barn och de som jobbar på HVB och i socialtjänsten, familjehemsföräldrar och andra som påverkas av ändringarna eller kan berätta om hur det är i socialtjänsten. Det vi har fått reda på kommer att vi att skriva om i en rapport som vi skickar till regeringen i december 2015. Rapporten kommer också att läggas upp på Socialstyrelsens webbplats. Vi skickar gärna några exemplar av den tryckta rapporten till Maskrosbarn så snart den är klar.

Vi vill gärna spela in samtalet om det är ok för er (alla). Det är bara för att vi ska minnas det ni har sagt och vara mer närvarande. Det vi spelar in kommer bara vi lyssna på. När vi presenterar resultaten kommer vi att skriva att vi har pratat med Maskrosbarn men vi kommer inte att avslöja vilka vi har pratat med och vi kommer inte berätta något specifikt så att någon kommer kunna lista ut vilka ni är. Ni behöver bara svara på de frågor som känns ok att svara på. Om ni känner att ni inte vill vara med mer under samtalet kan ni när som helst avbryta eller gå ifrån.

Frågor

Socialtjänsten måste försöka fatta beslut som de tror är bäst för barnet (barns bästa ska vara avgörande i frågor som rör barnet). SoL 1 kap. 2 §.

Om man ska träffa socialtjänsten och inte vill gå dit själv har man rätt att ta med en kompis eller någon vuxen som man känner sig trygg med. Regeringens proposition 2012/13:10 sid. 42.

Man har rätt att säga vad man tycker i frågor som rör en själv. Om man inte vill eller kan prata ska man inte behöva. SoL 11 kap. 10§ och LVU 36 §. Regeringens proposition 2012/13:10 sid. 37-38.

- Har någon frågat vad ni tycker/har ni fått möjlighet att säga vad ni tycker?
- Känner ni att de har lyssnat och tagit hänsyn till vad ni tycker?
- Har du fått läsa vad som skrivits om er, exempelvis i utredningen? Har ni och handläggaren gått igenom det tillsammans?
- Har någon berättat vad ni har för rättigheter?
- Hur blir ni bemötta i socialtjänsten?
- Har ni haft möjlighet att ha någon med er vid besök hos socialtjänsten?
- Har ni fått veta att ni har den möjligheten?

Om man bor i familjehem, jourhem eller HVB ska socialnämnden se till att man har en särskilt utsedd socialsekreterare som man har kontakt med. SoL 6 kap. 7c §.

- Har ni haft egen socialsekreterare?
- Hur många gånger har ni träffats?
- Vilken annan kontakt har ni?
- Har ni fått telefonnummer och mailadress så att ni kan höra av er?

Socialnämnden ska se till att alla barn som bor i familjehem, jourhem eller HVB får hälso- och sjukvård och tandvård och utbildning. SoL 6 kap. 7 §. LVU 13 a §.

- Hur har det fungerat med skolan?
- Har ni behövt byta skola i samband med placering?
- Har ni haft undervisning/skola på HVB?
- Har ni behövt läsa ikapp vissa ämnen och fått stöd för det (om det har behövts)?

- Har ni gått till en läkare i samband med placering?
- Har ni fått gå till läkare eller tandläkare när ni har behövt det?
- Tycker ni att vuxna lyssnar när ni säger att ni mår dåligt?
- Känner ni till hur sjukvården och tandvården fungerar, när man brukar bli kallad på kontroll och när man börjar betala själv?

Om man har utsatts för brott eller om man har en familjemedlem eller annan närstående som har utsatts för våld eller andra övergrepp ska socialtjänsten erbjuda det stöd och den hjälp som man behöver. SoL 5 kap. 11 §.

- Har ni varit med om något och varit i behov av stöd? Vad har ni fått för stöd då?
- Har socialtjänsten berättat att ni ska kunna få stöd?
- Vad kan man behöva för stöd om man blivit utsatt för brott eller om man har bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående?

Om det är lämpligt får socialtjänsten samla till ett möte mellan barnet, vårdnadshavaren och den som gjort en anmälan. Mötet kallas anmälningsmöte. SoL 14 kap. 1a §.

- Har ni varit på ett möte på socialtjänsten där den personen som anmält oro varit med?
- Hur kändes det?

Om man har bott i familjehem, jourhem eller HVB och sen flyttat hem kan socialnämnden få göra en uppföljning av barnets situation. SoL 11 kap. 4 b §.

- Om det är några som varit placerade: När ni kom hem: kom socialtjänsten och hälsade på?
- Visste ni varför socialtjänsten hälsade på?
- Vad frågade socialtjänsten er om?

Om man bor i familjehem, jourhem eller HVB ska socialnämnden var 6:e månad överväga om man ska bo kvar och "hur vården ska inriktas och utformas". SoL 6 kap. 8 §.

- Om det är några som varit placerade: Berättar socialtjänsten när det ska fattas nytt beslut om ni ska bo kvar eller flytta hem?
- Hur brukar det gå till?
- Frågar socialtjänsten vad ni tycker och vad ni vill?

Om ens familjehemsföräldrar tar över vårdsnaden (från ens ursprungliga föräldrar) ska socialnämnden fortsätta ge familjehemsföräldrarna råd och stöd. SoL 6 kap. 11 §.

- Om det är några som varit placerade: Har någon av er varit med om att vårdsnaden (ansvaret för er) flyttats över från de biologiska föräldrarna till familjehemsföräldrarna?
- Frågade socialtjänsten vad ni tyckte och ville?
- Hur har kontakten med socialtjänsten varit efter det?

Bilaga 5. IVO:s tillsyner med fokus på anmälan 2014 och 2015

Inspektionen för vård och omsorg (IVO) har under 2014 och 2015 genomfört inspektioner med fokus på anmälningar i ett 50-tal kommuner.⁸ Socialstyrelsen har tagit del av besluten. Till merparten av de inspekterade kommunerna har IVO ställt krav på förbättringar när det gäller bestämmelsen i 11 kap. 1 a § SoL att fatta beslut inom 14 dagar om att en utredning ska inledas eller ej. Många av kommunerna har också fått kritik när det gäller skyddsbedömningar.

Socialtjänsten gör i de flesta fall skyddsbedömningar enligt 11 kap. 1 a § första stycket SoL, men det framgår av IVO:s beslut att det är vanligt att de inte dokumenteras. När bedömningarna hade dokumenterats ansåg IVO i en del fall att dokumentationen var otillräcklig och av alltför generell karaktär. Avdelning Mitt skriver i den rapport som redovisar resultatet av 24 inspektioner att skyddsbedömningar i vissa fall inte genomförs tillräckligt snabbt och att det saknas datum och tillräckligt utförliga motiveringar. Samt att det ibland helt saknas uppgifter om att nämnden genomfört en skyddsbedömning.[ref.]⁹

IVO:s granskning av hur kommunerna följer bestämmelsen om tidsgräns för förhandsbedömningar har också visat på brister. I region Mitt var det en tredjedel av drygt 300 bedömningar som överskred 14-dagarsgränsen. [ref.]¹⁰

Cirka var femte av de inspekterade kommunerna höll tidsgränsen för samtliga inkomna anmälningar, ytterligare några överskred tiden vid enstaka tillfällen. Det skiljde sig åt mellan kommunerna hur stor andel av bedömningarna som fördröjdes och det var också olika hur lång fördröjningen kunde bli.

⁸ Totalt 29 beslut från avdelningarna Syd, Sydväst, Sydöst, Öst och Nord samt ensamställning av 24 inspektioner från avdelning Mitt.

⁹ IVO 2014. Tar socialtjänsten sitt ansvar för barn och unga? Hantering av anmälningar och genomförande av utredningar. Sid. 10.

¹⁰ IVO 2014. Tar socialtjänsten sitt ansvar för barn och unga? Hantering av anmälningar och genomförande av utredningar. Sid. 9.